

POSEBNA IZDANJA

SAVET Redakcije posebnih izdanja NIU »Narodna armija«: pukovnici VOJISLAV LONCOVIĆ (predsednik), MIHAJLO ČANOVIĆ, MIHAJLO MIHELIĆ, MENSUR SEFEROVIĆ, DUŠAN AVRAMOVIĆ, MILAN KAVGIĆ i ALEKSANDAR ŽIVKOVIĆ (sekretar), kapetan bb GRADIMIR PETKOVIĆ, potpukovnici dr MILOŠ ŽIVANOVIĆ i RADISAV ZEČEVIĆ, kapetan fregate JOVAN SAVIĆ, književnici MILORAD GONCIN i ĐORĐE RADIŠIĆ

Direktor NIU »Narodna armija« pukovnik MILAN KAVGIĆ, glavni i odgovorni urednik Redakcije posebnih izdanja pukovnik ALEKSANDAR ŽIVKOVIĆ, urednici potpukovnik VLADIMIR RISTIĆ i profesor BLAGOJE SVORCAN, likovni i tehnički urednik akademski slikar ALEKSANDAR ŠVEDIĆ

Recenzent Dotnukovnila ANTI IM MI CTir

NAIL REDŽIĆ

Z - o c

TELMANOVCI

Zapisi o njemačkoj partizanskoj četi
»Ernest Telman«

123

»NARODNA ARMIJA«

UMJESTO UVODA

Zvali su ih telmanovcima. Po Ernesta Telmanu, nekadašnjem prvaku Komunističke partije Njemačke i kandidatu na izborima za predsjednika Vajmarske republike.

Bili su četa Nijemaca - četa partizanska, rođena u Slavoniji, na tlu Jugoslavije. Sačinjavali su je radnici, zanatlije, đaci, mladići i djevojke, kojima su čast njemčkog naroda, socijalna pravda i sloboda bili putokaz; njih nisu zanjeli zvuči bučnih fanfara niti prijeteći govori velikog diktatora Adolfa Hitlera; oni su se usudili da se suprotstave stravičnoj Hitlerovoj ratnoj mašini i da nadu svoje mjesto u redovima boraca za slobodu.

Hans iz Nove Topole, Kurt iz Austrije, Ema iz Bosanskog Broda, Klaus iz Berlina, Jozef iz Cabune, Rudolf iz Maribora, dječak Karl iz Francuske i ostali njihovi saborci iz partizanske čete »Ernest Telman« bili su savjest svoje nacije koju su smatrali prevarenom i nesrećnom.

Punih petnaest mjeseci, zajedno sa ostalim jedinicama NOVJ borili su se protiv istog neprijatelja. Četa je djelovala u sastavu Podravskog NOP odreda, Osamnaeste i Dvadeset i pete brodske brigade, a povremeno, u kra-

Program, ciljevi i antifašistički karakter oslobodilačke borbe naroda Jugoslavije privlačili su i pripadnike drugih naroda, koji su se, nošeni ratnim vrtlogom, našli na tlu Jugoslavije. Mnogi od njih, Talijani, sovjetski građani, Poljaci, Bugari, Austrijanci, Francuzi, Belgijanci i drugi, stupili su u narodnooslobodilačku vojsku i u njoj se hrabro borili. Narodi Jugoslavije uvijek izražavaju zahvalnost svim stranim jedinicama i borcima koji su na tlu Jugoslavije dali doprinos u borbi protiv fašizma.

TITO

UMJESTO UVODA

Zvali su ih telmanovcima. Po Ernestu Telmanu, nekadašnjem prvaku Komunističke partije Njemačke i kandidatu na izborima za predsjednika Vajmarske republike.

Bili su četa Nijemaca - četa partizanska, rođena u Slavoniji, na tlu Jugoslavije. Sačinjavali su je radnici, zanatlije, đaci, mladići i djevojke, kojima su čast njemčkog naroda, socijalna pravda i sloboda bili putokaz; njih nisu zanjeli zvuči bučnih fanfara niti prijeteci govori velikog diktatora Adolfa Hitlera; oni su se usudili da se suprotstave stravičnoj Hitlerovoj ratnoj mašini i da nađu svoje mjesto u redovima boraca za slobodu.

Hans iz Nove Topole, Kurt iz Austrije, Ema iz Bosanskog Broda, Klaus iz Berlina, Jozef iz Cabune, Rudolf iz Maribora, dječak Karl iz Francuske i ostali njihovi saborci iz partizanske čete »Ernest Telman« bili su savjest svoje nacije koju su smatrali prevarenom i nesrećnom.

Punih petnaest mjeseci, zajedno sa ostalim jedinicama NOVJ borili su se protiv istog neprijatelja. Četa je djelovala u sastavu Podravske NOP odreda, Osamnaeste i Dvadeset i pete brodske brigade, a povremeno, u kratkim intervalima, i samostalno.

Program, ciljevi i antifašistički karakter oslobodilačke borbe naroda Jugoslavije privlačili su i pripadnike drugih naroda, koji su se, nošeni ratnim vrtlogom, našli na tlu Jugoslavije. Mnogi od njih, Talijani, sovjetski građani, Poljaci, Bugari, Austrijanci, Francuzi, Belgijanci i drugi, stupili su u narodnooslobodilačku vojsku i u njoj se hrabro borili. Narodi Jugoslavije uvijek izražavaju zahvalnost svim stranim jedinicama i borcima koji su na tlu Jugoslavije dali doprinos u borbi protiv fašizma.

TITO

FORMIRANJE NJEMAČKE PARTIZANSKE ČETE

Narodnooslobodilački pokret u Slavoniji, kao i u cijeloj našoj zemlji, 1943. godine dobija široke razmjere. U prvim mjesecima borbe glavnu snagu, u boračkom i starješinskom sastavu, sačinjavali su borci srpske i hrvatske nacionalnosti, da bi već 1942, a posebno 1943. godine došlo do značajnog priliva boraca drugih narodnosti koje su dotad živjele na teritoriji Slavonije. Već u prvoj polovini 1943. slavonskim partizanskim jedinicama prilaze Česi, Mađari i Slovaci, a uz njih i Nijemci. Bili su to mahom borci iz njemačkih sela iz okoline Pakraca, Osijeka, Podravske Slatine i Slavonske Orahovice, kao i iz mješovitih hrvatsko-njemačkih, odnosno srpsko-njemačkih sela: Levinovca, Trnave, Gašinaca i drugih.

Osim Nijemaca koji su i prije rata živjeli u Slavoniji, u partizanskim jedinicama bilo je i vojnika prebjeglica iz jedinica Vermahta (oružane snage Njemačkog Rajha), koje su duže ili kraće vrijeme boravile u Jugoslaviji.

U jedinicama Narodnooslobodilačke vojske i partizanskih odreda u Slavoniji sredinom 1943. bilo je nekoliko desetaka boraca njemačke narodnosti. Stoga je Štab Drugog korpusa narodnooslobodilačke vojske Hrvatske odlučio da, pored čehoslovačkog bataljona »Jan Žiška« i mađarskog bataljona »Šandor Petefi«, formira i njemačku partizansku četvu, koja će nositi ime Ernesta Telmana, predratnog predsjednika CK KP Vajmarske Republike, koji je 3. marta 1933. odmah po dolasku Hitlera na vlast, pao nacistima u ruke i - bez sudskog procesa - držan u zatvorima dvanaest godina, a onda i likvidiran u logoru Buhenvald.

Četa »Ernest Telman« formirana je 15. avgusta 1943. u selu Slatinskom Drenovcu, dijelu zvanom Đurčići, nedaleko od Podravske Slatine. Tog toplog ljet-

njeg dana, u prvim poslijepodnevnim časovima, pred postrojenim Nijemcima pročitana je odluka Drugog korpusa NOV Hrvatske (koji je u oktobru iste godine preimenovan u Šesti korpus NOVJ) o osnivanju nove vojne formacije, sastavljene isključivo od Nijemaca koji su i dotad bili u sastavu jedinica narodnooslobodilačke vojske i partizanskih odreda u Slavoniji.

Desetak dana ranije, formiranju čete je prethodio sastanak sedmorice Nijemaca i Mate Jerkovića, načelnika Štaba korpusa. Od Nijemaca pozvani su: Ivan Johan Muker, Rudolf Vaupotiš, Adam Štajnbrikner Žan, Johan Kaucman, Andreas Somer, Jozef Bot i Johan Flec - sve stari borci, kaljeni u mnogim borbama, a neki i u klasnoj borbi između prvog i drugog svjetskog rata.

Okupljeni na sastanku u Štabu korpusa, oni su se, kao prvo jezgro nove jedinice, dogovorili o formiranju njemačke čete, ali i o tome šta treba preduzeti da ona u najskorije vrijeme preraste u bataljon.

Ostavljajući im slobodu akcije, načelnik štaba im je obećao punu podršku i odobrio dejstva na cijeloj teritoriji Slavonije. Pokazujući im to na geografskoj karti on je naglasio: »Ovo je vaš djelokrug. Tu imate mnogo sela u kojima žive Nijemci. Organizujte i održavajte mitinge, vršite propagandu narodooslobodilačke borbe i omasovljavajte se. Dok ste još malobrojni, izbjegavajte sukobe sa neprijateljem. Vi ste, zasad, samostalna jedinica koja potpada pod direktnu komandu Štaba korpusa. Vezu sa štabom održavat ćete preko kurira sve dok vam ne uputimo oficira za vezu.«

Nakon nekoliko opštih napomena i konkretnih zduženja Jerković ih je upozorio: »Vi ćete biti trn u oku njemačkim fašističkim okupatorima. Kad za vas saznanju, a vjerujem da će to biti ubrzo, juriće vas ... Teško će prihvatiti činjenicu da se i Nijemci dižu protiv njih.«

Završavajući sastanak, Jerković je zaključio: »Još jednom vas upozoravam, izbjegavajte sukobe s jačim neprijateljevim jedinicama, čuvajte živote svojih boraca, ali, u svrhu čeličenja i privikavanja na borbu, tražite vezu sa brigadama pa i vi idite u akcije. Želja nam je da četa ojača i preraste u bataljon, a u tome ćete imati punu podršku ovog štaba.«

Tačno brojno stanje čete »Ernest Telman« na dan formiranja nije utvrđeno, ali se pretpostavlja da ih je krajem avgusta bilo oko tridesetak.

Dolaskom u ovu četvu, borci su, uz petokrake zvijezde, koje su nosili u dotadašnjim jedinicama, prišivali i crno-crveno-žute trobojke, boje svoje domovine iz predhitlerovske ere - Vajmarske Republike koja je smatrana socijalističkom tvorevinom.

Polovina boraca bili su radnici, pretežno kvalifikovani metalci, a bilo je i stolara, obučara i drugih. Većina omladinaca i omladinki bili su srednjoškolci od kojih je većina pravo iz školske klupe pristupila nekoj jedinici Narodnooslobodilačke vojske.

Najbrojniji su bili Nijemci, u nas poznatiji po imenu folksdojčeri, koji su do rata živjeli u Kraljevini Jugoslaviji. Oni su činili njenu okosnicu, ali je bilo i Austrijanaca i Nijemaca iz Njemačke (pretežno Prusa), a zatim Nijemaca iz Belgije, Holandije, Tirolaca iz Italije i Elzašana iz Francuske. Sve su to bile prebjeglice iz njemačkih okupatorskih jedinica.

Većina ih je prilikom odlaska u partizane morala savladavati mnoge prepreke. O tome najrečitije govore primjeri Johana Andelfingera i Jozefa Markoča.

Johan Andelfinger je uključen u narodnooslobodilački pokret 1941. Svi ostali članovi Partije na teritoriji opštine Slavonska Orahovica dobili su zadatak da idu u oružani ustanak, izuzev njega i Ivice Mesića. Johan, kao pripadnik njemačke narodnosti, ostaje kao obavještajac i taj zadatak uspješno obavlja. Četrdeset godina kasnije, on piše:

»Pod jesen 1941. godine pojačana je organizacija oko snabdijevanja partizanskih jedinica. Zato sam napustio rad na ciglani S. Harnunga i zajedno s bratom Franjom uzeo u zakup mali mlin i pilanu na potoku u Orahovici. Preko dana radili smo na pilani, a noću smo mljeli žitarice koje smo dobivali s terena, uglavnom preko druga Puškina. Brašno je dijeljeno ženama da peku kruh koji smo slali u šumu. Tako je to išlo skoro svakodnevno, a naročito početkom 1942. godine, kada su drugovi dolazili svaki drugi dan i odnosili po 20 i više hljebova odjednom. To je trajalo sve do sredine 1942, kad je naš rad otkriven. Naime, sredinom srpnja 1942. otišli su Ivan Mesić i još tri druga u podravska sela - sa zadatkom da pale vršaće mašine kako bi se spriječio okupator da otima žito. No, ovi su drugovi bili u selu Predrijevu izdani i ubijeni. Tad su ustaše uhapsile i mene. Kako sam njemačkog porijekla, a tada sam bio prividno i član Kulturbunda, odbio sam da se pokorim ustašama, pa su oni poslali jednog iz svoje pat-

"role po žandarmerijskog narednika, koji je bio u blizini, s narednjem da uhapsi Josipa Mesića (ali taj je prethodne noći otišao u partizane). Dvojica ustaša ostali su da me čuvaju; dok su se oni u dvorištu prepirali s mojom drugaricom, skočio sam kroz prozor i pobjegao u najbliži kukuruz, a odatle u NOV. Na terenu je još ostala kao veza moja drugarica, ali je i ona poslije nešto više od mjesec dana, kad je prijetila opasnost da bude uhapšena, uspjela pobjeći i otići u NOV«.

Jozef Markoč, dobro stojeći poljoprivrednik iz sela Crnca, nedaleko od Donjeg Miholjca, ničim se nije iskazivao kao antifašista, ali je znao da partizani vode pravednu borbu i priželjkivao je da im se pridruži. Ta mu se prilika ukazala jednog ljetnjeg dana 1943. godine, kad je susreo grupu svojih seljana koji su odlazili u partizane. Pitao ih je kuda idu, a kad su oni izbjegli odgovor, rekao im je: »Znam kuda idete i hoću i ja s vama. Zašto niste i mene zvali?« Ozbiljno se naljutio na njih, a posebno na Pavu Jovanovića, prvoborca ovog kraja, koji ih je vodio.

Kad je Pavo vidio da Jozef misli ozbiljno, rekao mu je da može ići s njima i da će ga sačekati. Jozef je odmah krenuo kući, uzeo potrebne stvari i sustigao grupu koja je već krenula. Na prvom zastanku ponudio ih je jelom i pićem koje je ponio u ovcem rancu. Zbog toga je kasnio.

Markoč se jedno vrijeme zadržao u Podravskom odredu, a kada je formirana njemačka partizanska četa, u njenom stroju se našao i on. Onizak, ali stamen i snažan, sa izrazito plavom kosom, isticao se u svakoj borbi. Naučen na teške fizičke poslove, s lakoćom je iznosio ranjenike, čak i bez nosila.

Za komandira čete postavljen je Rudolf Vaupotić, a za njegovog zamjenika Jozef Kirhner.

Prvi komesar čete je Johan Ivan Muker, najstariji po godinama u jedinici (rođen je 1889. godine u Daruvaru).

Životni put ovog revolucionara bio je i težak i plodonosan. On je već u svojoj osamnaestoj godini, u Beču gdje je završio višu zanatsku školu, postao član Socijaldemokratske partije, u to vrijeme već je »zaradio« prve dvije sedmice zatvora. Nakon škole odlazi na odsluženje vojnog roka. Tada započinje prvi svjetski rat i Hans sa svojom jedinicom odlazi u Srbiju.

Najljepše godine života proveo je po zatvorima. Hapšenje dvadeset puta. Bilo je i maltretiranja, batina

Johan Muker, prvi komesar čete

i čestih progona - njega i porodice. Tako je pored Evrope dobro upoznao i Jugoslaviju. Od sedmoro djece samo je jedan sin rođen u rodnom mu Daruvaru. Svi ostali radali su se u različitim mjestima.

Njegovi sinovi su rano upoznali život revolucionara, a kad je 1941. godine propala Kraljevina Jugoslavija, sva tri odrasla Mukerova sina pristupili su narodnooslobodilačkom pokretu.

Najstariji Ivan, član KP od 1938. u ustanku je od prvog dana, a poginuo je na čelu Kosmajskog odreda 12. marta 1942. godine u Smederevskoj Palanci. Od 1953. godine, jedna ulica i jedna škola u ovom gradu nose ime narodnog heroja Ivana Mukera.

Nekoliko mjeseci kasnije, poginuo je i Avgust, drugi Mukerov sin. Bio je skojevac i djelovao u Zemunu pod ilegalnim imenom Gustika. Pravo ime mu nikad nisu saznali.

Iza toga u partizane odlazi i Johan Muker, koga će svi zvati Deda Muker. Svi su se čudili kako on izdržava sve tegobe partizanskog ratovanja, kako juriša kao mladić, kako trpi glad, nespavanje, hladnoću i sve ono što su i neki mladi ljudi teško podnosili.

Bio je komesar čete u Osamnaestoj slavonskoj brigadi kad je, zajedno sa šestoricom drugih Nijemaca, pozvan u Štab korpusa na dogovor o formiranju njemačke partizanske čete. Na tom sastanku i u narednih nekoliko sedmica, vodio je glavnu riječ jer je, pored toga što je bio najstariji po godinama, bio i najbolji poznavalac prilika u slavonskim selima, naseljenim njemačkim življem.

Na dužnost pomoćnika komesara postavljen je Adam Štajnbrikner Zan. U odluci, dalje, stoji ime samo jednog komandira voda: Johan Mašah i političkog delegata: Jozef Tot. Ta praznina u formaciji biće popunjena već u septembru 1943. kada će doći i do promjena u komandi čete. Postavljeni su i desetari, određeni puškomitraljesci.

Od partizanki, Emilija i Irma, obje skojevke, određene su za bolničarke, dva borca za kurire i još dvojica za nosioce ranjenika. Jedan od kurira je petnaestogodišnji Karlo, najmlađi borac u četi. Bio je rodom iz Elzasa i odlično je govorio francuski, tako da su mnogi mislili da je Francuz.

Odlukom štaba korpusa regulisano je da se u četi komanduje na njemačkom jeziku.

Pridajući veliki značaj njemačkoj partizanskoj četi, štab korpusa je sve učinio da ona, po naoružanju i opremljenosti, bude uzorna. Borci iz jedinice odvajali su najbolje oružje i davali ga za novu četvu, a u radionicama Požeškog vojnog područja za njene borce posebno se šila odjeća. Zato su oni neposredno nakon formiranja bili najbolje opremljeni.

O tome najbolje govori njihovo naoružanje. Svi borci imali su puške marke »mauzer«, a uz to i po jednu ili dvije ručne bombe - »kragujevke« ili njemačke »handgranate«, dok je u drugim slavonskim jedinicama bilo i »manliherki« pa i pušaka starije proizvodnje.

12 Puškomitraljesci, kao i svi ostali borci, imali su dovolj-

no municije. Četa je imala i dva automata koje su nosili komandir i komesar.

Ubrzo, u četi, oformljene su partijska ćelija i skojevska grupa. Sekretar partijske ćelije je Adam Štajnbriker Zan, a za sekretara skojevske grupe izabrana je Beta Štumberger.

Održani su i prvi sastanci, na kojima se govirilo o prijemu novih članova. Dotad niko nije primljen, ali je zaključeno da se, nakon borbi i težih akcija, predlažu

^ Talco je na jugoslovenskom tlu formirana njemačka partizanska četa »Ernest Telman«.

Obaviješten od Glavnog štaba Narodnooslobodilačke vojske i partizanskih odreda Hrvatske o formiranju njemačke čete i čehoslovačkog i mađarskog bataljona, Vrhovni komandant NOV Jugoslavije Josip Broz Tito je, 31. avgusta 1943. godine, uputio Radiostanici »Slobodna Jugoslavija« depešu slijedeće sadržine:

»Molimo da se preko 'Slobodne Jugoslavije' objavi:

U Slavoniji su formirani: Čehoslovački bataljon 'Jan Žiška', mađarski bataljon 'Šandor Petefi' i njemačka četa 'Ernest Telman' i uključeni u sastav Drugog hrvatskog korpusa NOV i POJ. Valter«.

Formiranje ove čete zabilježile su i ustanove kvilinske Nezavisne države Hrvatske. Tako se, u izvještaju zapovjednika Drugog domobranskog zbornog područja za septembar 1943, o telmanovcima kaže da je '... jedan manji dio prišao otvoreno pobunjenicima' kao i daje, formirana njemačka jedinica«.

Četaje, nakon formiranja, kraće vrijeme djelovala zajedno sa mađarskim bataljonom »Šandor Petefi«, a onda, skupa sa Mađarima, u sastavu Podravnog NOP odreda. Pa ipak, o četi »Ernest Telman« i dalje brine štab korpusa. Potrebno je odmah istaći da je štab korpusa neprekidno nastojao da se ne ostane na četi i da se učini nešto više. Pored pisama upućenih partizanskim jedinicama u Slavoniji, u kojima se zahtijeva da u četu »Ernest Telman« upute borce njemačke narodnosti, ovaj štab, u više navrata, skreće pažnju Štabu odreda da »... treba učiniti sve da ona (četa) preraste u bataljon«.

U narednim mjesecima sve će biti tome podređeno. Tako će se, uz štabove korpusa i odreda i komande njemačke čete, na tom zadatku angažovati i seoski narodnooslobodilački odbori, terenski partijsko-politič-

Antun Sulc je imao šesnaest godina kada je stupio u četu

ki radnici, a posebno seoske organizacije Ujedinjenog saveza antifašističke omladine Hrvatske.

Međutim, pokazalo se da su, zbog stanja na terenu, te ambicije bile nerealne. Do rata u Slavoniji je živjelo oko 40.000 Nijemaca (folksdojčera), a najveći broj ih se, kao i oni iz ostalih krajeva Jugoslavije, odmah 1941. uključio u nacifašističku mašineriju. Tako su, od muškaraca starijih od osamnaest godina stvorili mnoge vojne, poluvojne i policijske formacije koje su izvršile 14 brojne zločine u Slavoniji i Bosni. Od ljudstva regruto-

vanog u Banatu formirana je i zloglasna Sedma SS divizija »Princ Eugen«, koja je nakon pretrpljenih gubitaka, naročito u prvoj polovini 1943, popunjena folksođiđerima iz Slavonije i Srema

Nijemci su u Slavoniji mobilisali i golobrade mladiće. Te 1943, na primjer, samo iz sela Badljevine, Sirača, Velikih Zdenaca i Dobrovca, esesovci su odveli preko četrdeset dječaka od petnaest do sedamnaest godina, a iz nekih sela i više.

U selu Josipovac-Kravice (kod Osijeka) obukli su ih u uniformu radne službe (Arbajtsdinst) i odveli ih da kopaju kanale i isušuju močvarno zemljište. U popodnevnim časovima održavali su vojnu i političku nastavu, a uz radna odijela dobili su i uniforme koje su se neznatno razlikovale od onih vojničkih. Svi su fotografisani i bilo je samo pitanje dana kada će dobiti vojničke knjižice. Zajedno s dječacima njemačke narodnosti odvođeni su i oni koji su imali njemačka prezimena, bez obzira na nacionalnost.

Tako je hitlerovska ratna mašina maksimalno iscrpla ljudske rezerve na tom području, čime je i mogućnost pojačanja njemačke partizanske čete bila smanjena.

Sredinom oktobra 1943. godine logor Josipovac-Kravice napale su jedinice Osječkog partizanskog odreda, razoružali stražu i sve pripadnike radne službe, njih oko 180, odveli na slobodnu teritoriju. Od toga broja njih dvadesetak su izjavili da žele da ostanu u partizanima, dok su ostali otišli svojim kućama. Jedan broj onih koji su se opredijelili da ostanu u partizanima poslali su u jedinice koje su dejstvovalje bliže Osijeku, a petOTica su stupila u četuju »Ernest Telman«. To su: Anton Šulc, Đuro Kop, Stjepan Špicer, Vlado Hibner i Stevih, kome nije utvrđeno ime.

Četa je na svom borbenom putu imala mnogo teškoća sa popunama, tako da nikad nije prerasla u bataljon.

PRVE AKCIJE I BROJČANO JAČANJE ČETE

Na svoj prvi borbeni marš četa je krenula u zoru 18. avgusta 1943. Cilj prve faze marša je selo Hum Varoš gdje će se ova jedinica, zajedno sa mađarskim bataljonom, nekoliko dana kasnije, uključiti u sastav Podravske NOP odreda. Vrijeme im je bilo naklonjeno, tako da su, za nekoliko sati, savladali najviša uzvišenja Pa-

*.....puka i spustili se do radionica Požeškog područja. Tu im je podijeljeno desetak bluza i pantalona, a većina boraca dobila je i nove košulje. Toga dana četa je dobila i sanduk ručnih (konjičkih) bombi, poklon Diljskog partizanskog odreda. Bio je to dio oružja koje su diljski partizani tih dana zaplijenili prilikom napada na neprijateljeve magacine u selu Gromačniku, nedaleko od Slavenskog Broda.

Marš je nastavljen preko visova Papuka. Kad su se počeli spuštati prema cesti, koja je preko sela Vočina i Huma vodila u Hum Varoš, već je pao mrak. Vodiča nisu imali. Nije im ni bio potreban, jer su mnogi od njih dobro poznavali taj teren. U selo Kometnik stigli su u zoru idućeg dana, odmorili se nekoliko sati, a onda produžili u Hum Varoš.

Na prvom maršu borci nailaze i na prvu teškoću. U Kometniku i Hum Varoši bilo je potrebno mnogo ubjeđivanja pa da im neobaviješteni odbornici povjeruju da su oni zaista partizani. Za četu se još nije znalo, a ljudi su već imali prilike da se susretu s neprijateljevim vojnicima prurušenim u partizane.

Komesar čete Johan Muker upotrebio je svu svoju umješnost da dokaže da su im u goste stigli Nijemci, antifasisti, Titovi partizani. Seljaci su ih smjestili, ali se i potajno raspitivali o ovoj, za njih nepoznatoj jedinici.

Do sličnih teškoća i nesporazuma dolazilo je i kasnije, ali uvijek sa sretnim završetkom. Najteži incident im se dogodio na jednom noćnom maršu kad ih je greškom (čuli su razgovor na njemačkom jeziku) napala grupa partizana. Na sreću, nesporazum je brzo otklonjen, a da niko nije bio ozlijeđen. Jedini gubitak bila je utrošena municija, ali su telmanovci te noći stekli iskustvo više.

U Hum Varoši četa je ostala samo jedan dan, a onda se, zajedno sa bataljonom »Šandor Petefi«, uputila u podravska sela u cilju pridobijanja novih boraca. Sa istim ciljem u Podravinu je išao i mađarski bataljon i uspješno obavio zadatak. Međutim, što se tiče telmanovaca, uspjeh je izostao. U tom periodu ni Podravski odred nije učinio nešto značajnije. Četa je ojačala samo za petoricu novih boraca. Planirana popuna čete samo je djelimično uspjela. U selima je ostalo malo muškaraca koji su bili sposobni za ratovanje. Bili su to mladići iz mješovitih brakova u kojima je jedan od roditelja bio njemačke, a drugi mađarske, hrvatske ili srpske nacionalnosti. Svi su oni bili dobrovoljci, ali su

zahtijevali da budu »mobilisani« kako bi zaštitili svoje porodice od represalija. Neki od njih su čak odglumili otpor, jer su u njihovim selima nacistički agitatori neprekidno ponavljali Hitlerovo naređenje od 7. februara 1942. u kome se prijete svakom, bez milosti: »Izdajice moraju biti uništene, a i njihova djeca. Ništa, savršeno ništa ne smije ostati od njih«.

Prvi neuspjeh nije ih obeshrabrio. Stoga su odlučili da se odvoje i jedno vrijeme samostalno djeluju i to u centralnoj Slavoniji, u selima sa njemačkim živiljem. Takvu odluku im je odobrio i štab korpusa, a uz to su dobili i tri dana odmora. Već prvog dana, u selu Hum Varoš koje im je određeno za odmor, dobili su deset novih boraca koji su u međuvremenu pristigli iz drugih jedinica. Među novopridošlima je bio ijedan Nijemac iz Holandije, koga su, zbog niskog rasta, od prvog dana zvali klajner Karl (mali Karlo). U isto vrijeme su mu se i divili jer je u partizane prebjegao pod vrlo dramatičnim okolnostima - sa ručnim minobacačem na ramenu i punom torbom mina na leđima.

Nove borce doveo je Hans Ivan Pihler, koga je štab Drugog korpusa odredio za oficira za vezu. Tog dana su dobili i mašinu za pisanje i aparat za umnožavanje pa su se dogovorili da dobijeni odmor što bolje iskoriste.

Rudolf Vaupotiš i Jozef Bot organizovali su izvođenje taktičkih vježbi, a one koji dotad nisu služili vojsku najbolji strijelci su upućivali u vještinu gađanja.

Ervin Kaucman i Beta Štumberger organizovali su pisanje prvih zidnih novina, a za tri dana preveli su, ispisali i umnožili nekoliko tema za politički rad, s borcima. Uz Mukerovu i Pihlerovu pomoć pripremili su i tekst za prvi letak namijenjen Nijemcima, kako civilima, tako i vojnicima u jedinicama Vermahta. Dvadeset pet godina kasnije, Johan Muker, prvi komesar čete, o tom piše: »Štampali smo letke sa pozivom njemačkim vojnicima da prebjegavaju k nama i da se zajedno s nama bore protiv nacifašista, kako bi i oni doprinijeli da zajedno speremo ljagu koju je Hitler nabacio na obraz njemačkog naroda. Letke smo rasturali preko naših aktivista, svuda gdje je bilo Nijemaca, ali i tamo gdje će koja njemačka jedinica prolaziti, kao i po bojištima. Na poledini letka štampali smo na srpsko-hrvatskom jeziku poziv svim pripadnicima narodnooslobodilačke;yojske da svakog onog ko im pakaže

taj letak, doprate do prve partizanske komande ili jedinice».

U Hum Varoši, posljednjeg dana boravka, četa je ojačala za još petoricu boraca. Među ovima su Emilija i Hilda Majer, te Barica Bertreger, dotadašnji borci Diljskog odreda, odnosno Osamnaeste brigade.

Slijedećeg dana, rano ujutro, četa je ponovo na maršu, a cilj je selo Blagorodovac, u Moslavini, udaljeno desetak kilometara od Garešnice, najbližeg neprijateljevog uporišta. Svi su ubijeđeni da će u ovom kraju postići uspjeh, a najviše komesar Muker, koji je u Blagorodovcu i još nekim selima imao prijatelje i poznanike. Ovo selo je bilo poznato i po tome što je znatan broj njegovih mještana Nijemaca odbijao da služi fašistima.

Prvog dana marša kretali su se najbližim pravcima, a kad su stigli do prvih padina Ravne gore kretanje su nastavili šumskim stazama i preko najviših vrhova. U Borke, selo na zapadnim padinama Ravne gore, stigli su tek idućeg dana. Preostali dio puta bio je lakši, ali opasniji, pa je komanda čete odlučila da, uz sve mjere opreza, ostatak puta pješaće noću i van puteva. Obilazili su sva kritična mjesta i prolazili ih tek nakon detaljne provjere. Zbog toga su pred Blagorodovac stigli tek nakon petnaest sati pješaćenja.

U međuvremenu, u šumicu, gdje su se borci odmarali, stigli su predsjednik i članovi seoskog narodnooslobodilačkog odbora i sa komandom čete dogovorili o organizovanju i održavanju mitinga u selu.

O tome da je pred selom njemačka partizanska četa saznali su i seljaci, a kad su, prilikom ulaska čete u selo, čuli i pjesmu na njemačkom jeziku, mnogi su napustili svoje domove i izašli na ulicu da dočekaju svoje sunarodnike u partizanskim uniformama. Dvorišta i obje ulice odjednom su oživjela, a pojedinci su prilazili i pozdravljali se s Mukerom, ali i s ostalima. Seljaci su u sve većem broju prilazili telmanovcima, a onda su se pomiješali s borcima, tako daje četa za trenutak stala jer nije mogla dalje. Prvi se snašao predsjednik odbora. U mnoštvu glasova uspio je da ih utiša, a onda je sve prisutne pozvao da se okupe u centru sela gdje će se, u prvi sumrak, održati miting.

O dolasku telmanovaca u Blagorodovac saznao je 1 Pavo Uldrijan, špijun i provokator, krivac za smrt starog Maurera, koga su esesovci uhapsili i ubili zbog toga što je njegov sin odbio da služi hitlerovcima. Zna-

jući šta ga čeka, Uldrijan je, sa još dvojicom istomišljenika, pobjegao prije nego što je patrola stigla da ih uhapsi.

Seljaci su na miting stigli i prije pada prvog mraka. Bila je to prilika da od telmanovaca saznaju nešto više o vojno-političkoj situaciji, prilikama u Slavoniji, ali i o njihovoj četi. Sve ih je interesovalo, a za uzvrat i oni su borce upoznali s prilikama u selu. Tako su borci saznali o ubistvu starog Maurera, hapšenju četvorice mladića, o čijoj sudbini više ništa nisu saznali, kao i o tome kako su baš tih dana nadmudrili esesovce da im ne odvuku žito.

Na mitingu su nastupili Pihler, Felc i Muker. Oni su govorili o situaciji na evropskim ratištima, o sve širem i masovnijem narodnooslobodilačkom pokretu i o novoformiranoj njemačkoj četi. Nisu propustili da im kažu da u četi komanduju na njemačkom jeziku i da imaju pravo da na kapama nose trobojke Vajmarske republike. Miting je uspio. Blagorodovčani su obećali da će još više pomagati oslobodilački pokret, a četa je tog dana ojačala za još nekoliko boraca.

Međutim, ujutro ih je čekalo iznenađenje. Naime, u toku noći, grupa žena i djevojaka sašila je crno-crvenozutu trobojku sa crvenom petokrakom na crnom polju. Prije polaska čete, u centru sela ih je sačekala veća

Lujza Pihler (danas Borka Demić), Hansova sestra i saborac iz dva rata, kao major JNA neposredno iza rata

grupa seljaka među kojima je bila i kćerka ubijenog Maurera sa zastavom u ruci. Pošto je četa pozdravila svoju trobojnicu, ona je zastavu svečano predala komandiru Vaupotišu. Potom su borci položili zakletvu, iako ih je većina to već učinila i ranije. Od toga dana, pored mobilizaciono-propagandnog karaktera, četa poprima sva obilježja borbene jedinice.

Iz Blagorodovca četa odlazi u selo Goveđe Polje, a nekoliko dana kasnije u selo Bršljanicu gdje ulazi u sastav Druge moslavačke brigade i gdje im se priključuje)

i Fridrih Jung, Nijemac, koji je do dolaska u ovu četu, kao partizan ratovao u Moslavini.

U Bršljanici četa je ostala svega nekoliko dana, a onda je, na intervenciju štaba Podravskog odreda, vraćena u Podravinu. Sedam dana kasnije, štab Podravskog odreda, kome se četa priključila, postavio je za komandira čete Hansa Ivana Pihlera, a prvog komandira Rudolfa Vaupotiša pomjerio na dužnost njegovog zamjenika. Dotadašnji zamjenik komandira čete Jozef Kirhner postavljen je za komandira voda, na mjesto koje je do tada bilo upražnjeno.

Ta promjena je bila nužna, jer je Pihler kao španski borac ratovao u bataljonu »Đuro Đaković« u 129. brigadi, a kao oficir za vezu upoznao je i borce i starješine u četi »Ernest Telman«. Smatralo se opravdano daje on, sa svojim velikim borbenim iskustvom i prekaljenošću, najpogodniji za tu dužnost. Pihler je rodom iz Nove Topole, kod Bosanske Gradiške, a živio je u Prijedoru i Jajcu, gdje je radio kao ugostiteljski radnik kod svog oca. Poslije španskog građanskog rata, u kojem je učestvovala i njegova sestra Lujza, b'io je, kao i drugi španski borci Jugoslavije, zatočen u francuskim logorima Girs i Verne. Tamo je bio među prvima koji su odbili da rade umjesto francuskih radnika štrajkača. Nekoliko godina kasnije uspio je da pobjegne iz logora, a po dolasku u Jugoslaviju odmah se priključio ustanicima.

U to vrijeme, Fridrih Jung, koji je u četu stupio u Moslavini, postavljen je na dužnost političkog delegata u drugom vođu.

Jung je rođen uoči prvog svjetskog rata. Kad mu se otac vratio iz rata preselio se sa porodicom u selo Nijemce, kod Vinkovaca, a nekoliko godina kasnije u Vukovar.

Osnovnu školu Fric je završio s odličnim uspjehom, a onda i zidarski zanat - kod oca zidara. Tek tada, uz svakodnevni rad, otac mu je dozvolio da se upiše u gimnaziju, koju Fric završava u roku i tako ostvaruje želju iz dječaćkih dana. Nekoliko godina radi kao zidar, a onda mu uspijeva da se zaposli u preduzeću »Štajner i sinovi«. Godinu dana kasnije, 1938, primljen je za člana Komunističke partije Jugoslavije. Kao komunista nije bio kompromitovan, ali u aprilskom ratu 1941. godine ničim nije pokazao da je za fašističke okupatore. Zbog toga su ga povremeno, zajedno sa Hrvatima i Srbima, odvodili na porušene komunikacije,

gdje je, kao i ostali, radio najteže poslove. Nekoliko puta su ga odvodili i u radnu službu (arbajtsdinst) gdje je radio i po nekoliko sedmica.

Kad su ocijenili da u njega mogu imati povjerenje uručili su mu poziv za njemačku vojsku. Dobio je i objavu za putovanje u Zagreb, a raspoređen je u njemačku diviziju »Princ Eugen«.

Kako u Vukovaru nije imao nikakvu vezu s partizanima, Fridrih odlučuje da prihvati poziv i da sa njemačkom objavom besplatno otputuje u Zagreb. Tamo je potražio Dragu Vidmarića, za koga je znao da ima veze s partizanima. Vidmarić je radio u jednoj bolnici, kao i u Vukovaru, a u svakodnevnim kontaktima sa seljacima iz okolnih sela stekao veliki broj poznanika i prijatelja. Dan-dva kasnije, preko sela Božjakovine, i uz pomoć pouzdanih prijatelja, Vidmarić je otpratio Junga u selo Pobjenik, a odatle, opet preko veze, u Moslavinu - na slobodnu teritoriju.

Na dan formiranja Druge moslavačke brigade Jung je u njenim redovima. U Prvom bataljonu te brigade ostaje sve do dolaska njemačke partizanske čete u selo Bršljenicu, kada ulazi u njen sastav. Prvo je borac, onda politički delegat u drugom vođu i na kraju politički komesar čete.

U avgustu 1944. godine po drugi put napušta telmanovce, ovog puta zbog bolesti. Kad je prezdrazio i napustio partizansku bolnicu na dužnost političkog komesara Građevinske sekcije Papučko-krndijskog područja, a onda i Specijalne čete istog područja - sve do njenog rasformiranja, kada je prešao na rad u Okružni NOO Našice.

Uključivanjem u Podravski odred telmanovci učestvuju i u takozvanim ekonomskim akcijama. U to vrijeme narod i omladina prikupljali su žito sa neoslobođene i poluoslobođene teritorije i prevozili ga u planinska skladišta. U tom mjesecu, sa parolom »Ni zrna žita fašistima«, stotine kola tog dragocjenog ploda prikupljeno je u selima koja su bila dostupna okupatoru i prebačeno u pasivnije krajeve: Hrvatsko Zagorje, Kordun, Liku i Baniju. Najveći dio tih pošiljki prebacivan je pod borbom. Više od trideset noći proveli su u tim akcijama. Tih dana borci su jeli dva puta dnevno - prije polaska i po povratku. Danju su spavali, a noću odlazili u akcije.

Sredinom septembra, između dvije ekonomske akcije, telmanovci su imali i prvi okršaj s neprijateljem.

Prvi okršaj i prvi uspjeh. Bila je to zasjeda na cesti između Virovitice i Podravske Slatine. Sa nekoliko plotuna razbili su domobransku kolonu koja je naišla na zasjedu i osvojili prve trofeje: tri puške i oko 1.000 metaka. Poginula su četiri i zarobljena tri domobrana. Jedan je bio ranjen pa je otpremljen u partizansku bolnicu, a drugi je izrazio želju da se priključi borcima Podravskog odreda.

Idućeg dana neprijatelj je objavio vijest da su »... domobrani u borbi sa nepoznatom jedinicom, s komandama na njemačkom jeziku, sastavljenom od nekoliko stotina odmetnika, vodili žestok okršaj i da su obje strane imale minimalne gubitke«. U stvari, do prave borbe nije ni došlo, jer su se domobrani razbjegli čim su se našli pod vatrom.

Podravski NOP odred u to vrijeme djeluje u širem području koje se prostiralo između Bjelovara, Podravske Slatine, sjevernih obronaka planine Bilogore i Papuka. Njegovi borci upadali su u ravničarske krajeve, sve do desne obale rijeke Drave. S odredom je i četa »Ernest Telman«.

To je vrijeme neposredno iza kapitulacije fašističke Italije, što je i borcima u Slavoniji, a posebno telmanovcima, davalo podstrek za borbu i otvaralo perspektive pobjede.

Krajem septembra 1943. četa je na pruži Virovitica-Podravska Slatina u sastavu odreda učestvovala u napadu na jedan oklopni voz. Ustaše iz Virovitice odmah su krenule u pomoć njegovoj posadi. S druge strane, iz Podravske Slatine, oklopnom vozu u pomoć je stigao vod tenkova, praćen pješadijom. Poslije borbe koja je trajala nekoliko sati, komandir i komesar čete naredili su povlačenje na obližnje brežuljke. Dotad su imali dvojicu mrtvih i jednog ranjenog, koji je umro prilikom transportovanja u pozadinu. To su ujedno i prve žrtve čete. Imena tih boraca nisu zabilježena, samo se zna da su sahranjeni u selu Gornje Kusonje. Nedaleko od njih sahranjeno je i nekoliko boraca iz drugih četa koji su pali u istoj borbi.

Početkom oktobra nije bilo značajnijih borbi. Partizani se kreću podravskim selima javno, noću i danju. Narod je već upoznao telmanovce. Najčešće pjevaju »Telman marš«, pjesmu koju im je prenio Hans Pihler, a on ju je naučio od Nijemaca koji su u Španiji ratovali u bataljonu »Telman«. Budući da u to vrijeme tekst

Fridrih Jung, umesto u Vermaht, 3. februara 1943. stupio je u partizane

pjesme nije u cjelosti odgovarao boračkom sastavu čete, oni su ga unekoliko izmijenili. Međutim, telmanovci su u selima, gdje žive Hrvati ili Srbi, uvijek vodili razgovore njihovim jezikom. Odlično su naoružani i korektnog vojničkog držanja. Dobro odjeveni i obučeni, djelovali su impresivno. Kroz razgovore su sticali povjerenje i optimistički djelovali na narod. Seljaci su im prilazili, pozdravljali se s njima, primali ih kao svoje. Bilo je tu i pretjeranog optimizma. Ljudi su rezonovali: ako su Nijemci u partizanima, onda mora i Hitleru brzo biti kraj. Govorili su: »Božićnje i novogodišnje praznike proslavićemo u slobodi«.

Politički komesar Muker i njegov zamjenik Štajnbrikner trudili su se da što bolje organizuju politički i kulturno-prosvjetni rad. Posebna briga bili su im Nijemci koji su došli iz Vermahta. Njima je posebno trebalo govoriti o unutrašnjim prilikama, kvislinzima, pa i o mjestu i ulozi KPJ u oružanoj borbi naroda Jugoslavije. Pisanih materijala na njemačkom jeziku nije bilo, pa su se snalazili na razne načine. Izučavali su i neke opšte teme: »Razvitak društva«, »Fašizam«, »Seljačko pitanje«, »Pravedni i nepravedni ratovi« i druge. Proučavanje ovih tema povjeravano je onim Nijemcima koji su odlično poznavali oba jezika.

Borci ispisuju parole, ponegdje dijele i letke, drže govore, organizuju priredbe. U svim njihovim nastupima dominira socijalna nota. Na priredbama po selima stalno su izvodili jedan skeč u kojem se govorilo o potrebi udruživanja radnika, seljaka i poštene inteligencije. Tako je bilo i sa pjesmama, jednočinkama i drugim tačkama u programima. Oni se najčešće deklariraju kao borci protiv fašizma i kapitalizma, mada su prihvatili narodnooslobodilački karakter borbe u kojoj su učestvovali. To je i razumljivo, jer je većina njih i prišla narodnooslobodilačkom pokretu zbog toga što njime rukovode komunisti i što su ranije bili vezani za radnički pokret. Kasnije će oni tumačiti i odluke Drugog zasjedanja Avnoja i shvatiti širinu i opštenarodni karakter narodnooslobodilačkog rata i revolucije u kome su sadržani ciljevi radničke klase.

Tih oktobarskih dana u četu dolaze još dva Nijemca, prebjeglice iz Vermahta. Stigli su čak iz Dalmacije. Pošto je vijest o formiranju čete objavljena preko Radio-stanice »Slobodna Jugoslavija«, kao i preko partizanske štampe, za četu su saznale i druge jedinice NOVJ. Zahvaljujući tome Dalmatinci su, nakon kapitulacije Italije, prihvatili i u Slavoniju uputili dvojicu Nijemaca - Klauša Levea i Adama Keniga, puškomitraljesca i njegovog pomoćnika. Obojica su sretno stigli u Slavoniju. Svega tridesetak dana po dolasku u partizane priključili su se ostalim borcima njemačke partizanske čete.

Njihovo bjekstvo iz kninskog garnizona je priča za sebe. Adam Kenig bio je osuđen na deset godina teške tamnice zbog »sabotaže protiv Velikog Rajha« jer je jednom ratnom zarobljeniku, Poljaku, pokušao dati parče hljeba. Kad je Nijemcima krenulo nizbrdo,

" Adam je »pomilovan« i poslan u prve borbene linije, u Jugoslaviju, što je takode bio dio kazne.

Prvo je bio u Sloveniji, a pošto su Nijemci, nakon kapitulacije Italije, ušli u uporišta koja su dotad držali Italijani, premješten je prvo u Šibenik, a onda u Knin. U novoj jedinici sprijateljio se i našao zajednički jezik s Klausom. To je išlo dotle da su se dogovorili da zajedno prebjegnu u partizane.

Prva povoljna prilika ukazala im se krajem septembra, i oni su je iskoristili. Određeni u istu patrolu, izmakli su iz grada, oslobodili se trećeg člana i pucnjavom inscenirali borbu s partizanima. S bijelom krpom u rukama pošli su nasumice prema partizanima i, srećom, uspjeli da ih nađu prije nego što naidu na neku od četničkih jedinica. Da bi zaštitili njihove porodice u Njemačkoj, partizani su, dan-dva kasnije, »ponudili« zamjenu, koja je za naciste bila neprihvatljiva. Na taj način otpale su sve sumnje o njihovom prelasku u partizane. Klaus je imao majku, a Adam oba roditelja. Ni jedan od njih nije stigao da se oženi.

BORBE S USTAŠAMA

Njemačkom okupatoru a i ustašama počinje da smeta njemačka partizanska jedinica. Smeta im kao borbena formacija, a još više kao politička snaga. Priče koje u narodu kolaju o Nijemcima-partizanima ne idu u prilog ustašama, jer se ti Nijemci bore za slobodu naroda kojeg su oni izdali. Zato preduzimaju sve da četu pronađu i da je unište.

Uz pomoć ustaških doušnika grozničavo prikupljaju podatke o kretanju njemačke čete i polako uspijevaju da joj uđu u trag. Tako su, početkom druge polovine oktobra 1943; četi postavili zasjedu kod sela Mikleuša. Zasjeđa je bila dobro pripremljena, tako da je četa bila iznenađena. Ali, iako je to bilo na ravničarskom terenu, borci su se snašli i odgovorili vatrom. U kratkom okršaju ustaše su imale osam poginulih, ali su i telmanovci izgubili petoricu boraca. Među poginulima je bio i Vilhelm Spicer, koga su svi zvali Vili. Vili je bio iz sela Gorjana, a u partizane je došao poslije petnaestomjesečnog služenja u jedinicama Vermahta, i to u vrijeme kad je bio na odsustvu u svome selu. Posljednjeg dana avgusta, ne sačekavši da mu odsustvo 26 istekne, otišao je iz sela jer je saznao da mu je jedan pi-

jani esesovac, zloupotrebivši gostoprimstvo roditeljskog doma, napastvovao sestru. Sa sobom je donio puškomitraljez »zbrojovku« i manju količinu metaka. »Posudio« je to, kako je u šali govorio, od seoske strafe koja se razbježala kada su u selo upali borci Prvog bataljona Diljskog odreda.

Zasjeda kod sela Mikleuša nije posljednja na koju su telmanovci naišli. Petorica izbačenih boraca iz stroja za komandu čete nije bila dovoljna opomena da se mora nešto mijenjati u izvođenju akcija i načinu dej-

st Iako iskusan rukovodilac i prekaljeni ratnik sa mnogih bojišta u Španiji i širom Slavonije, komandir Pihler, a ni ostali u komandi čete, nisu dovoljno vodili računa o partizanskoj taktici ratovanja. Bilo je u njihovom shvatanju načina borbenih dejstava neke krutositi. Kao da su zaboravljali da su oni ti koji neprijatelju treba da nametnu oblik borbe, mjesto okršaja, vrijeme, pa i odnos snaga. Ni njemu ni njegovim drugovima nije nedostajalo hrabrosti i borbenosti. Njima do tada ni jedan pali ni ranjeni borac nije ostao na poprištu borbi. Izvlačili su i oružje. Svakom je bilo jasno da ratovanje zahtijeva i žrtve i da se uspjesi ne mogu postizati bez gubitaka. Ali, telmanovci su imali samo tu četu i zato su im gubici teško padali.

Posljednjeg dana oktobra, poslije obilaska sela rasutih u Podravini, četa se vraćala na slobodnu teritoriju. Cilj je bio selo Hum Varoš. Za čitavo to vrijeme gotovo neprekidno je padala kiša, koja je otežala, a na pojedinim dionicama gotovo onemogućavala pokrete van puteva. Zbog toga se četa držala puta koji je vodio preko željezničke pruge Podravska Slatina-Našice. Međutim, i put je bio blatnjav i raskvašen, tako da se marš odužio preko očekivanja. Kad su izbili na prugu, već je uveliko svanuo prvi novembarski dan. I na tom mjestu gdje ih je od prvih brežuljaka dijelilo samo nekoliko stotina metara ravnice, ukrstili su se s kolonom ustaša Petnaeste bojne iz Podravske Slatine. Došlo je do borbe u susretu, prvo s prethodnicom, a onda i sa jačom grupom.

U početku su ustaše bile u prednosti, jer su se prve razvile u borbeni poredak i prve otvorile vatru. Međutim, u panici i strahu, pucali su nasumice, tako da u toj fazi borbe niko iz čete nije pogođen.

Poslije prvog ustaškog plotuna komandir prvog voda Kirhner poveo je svoje ljude ulijevo, a brzo je rea-

govao i vodnik Mašah, odvođeći svoj vod na suprotnu stranu. Na putu nije ostao niko. Sklonili su se iza žbunja i odmah uzvratili vatrom. Sa obje strane poletjele su i ručne bombe. Jedna ofanzivna bomba pala je dva koraka dalje od komandira Pihlera, ali je on, iako ošamućen, nastavio da komanduje. Poslije prvih rafala njegovih mitraljezaca i uzvraćenih ručnih bombi, poveo je borce ivicom puta prema željezničkom nasipu. Kad su se ponovo oglasili neprijateljevi puškomitraljezi telmanovci su opet bili prisiljeni da zalegnu.

Trenutak kasnije, četa se opet pokrenula. Borci su se kretali sporo, korak po korak, ali su napredovali. Svi su bili svjesni da se moraju probiti što brže, ako je moguće iz pokreta. Bila je to jedina mogućnost da sa što manje žrtava razbiju ustašku jedinicu i da se dohvate prvih brda.

Prebacivanje je otpočelo po grupicama, trkom i u kratkim skokovima. Gusta žućkasta zemlja lijepila se za njihovu obuću i otežavala kretanje. Vatra je postala još žešća. Oglasili su se i neprijateljevi minobacači. Javili su se i prvi ranjenici. Puškomitraljesci Gerd i Rudolf iskoristili su mali zastoj u neprijateljevoj vatri i u nekoliko skokova zauzeli pogodniji položaj sa koga su brzom paljbom oslabili otpor neprijatelja. Odjeljenja su ponovo krenula naprijed, ali su ustaše otvorile još žešću vatru, paje dalje napredovanje bilo zaustavljeno. Tada snažni Gerd ustade i, ispaljujući kratke rafale, izbi na rub poljane, udaljen svega šezdeset metara od ustaških položaja. Za sobom povuče i ostale borce.

Bio je to juriš koji je pokolebao neprijatelja. To je bilo dovoljno da telmanovci upadnu u njihov raspored, da im se nađu iza leđa i da se dohvate prvog brda. Ali, tada je opet oživio jedan neprijateljev puškomitraljez. Oko glava telmanovaca letjeli su rasprskavajući dum-dum meci i ranili nekoliko boraca. Ti meci su imali zrno čija je košuljica unakrsno zasijecana na vrhu, kako bi se ono pri udaru rasprсло i ljudima nanijelo što teže povrede. Njihova upotreba zabranjena je Haškom deklaracijom iz 1899. godine, ali se nacisti, nisu toga pridržavali. Takvo jedno zrno raznijelo je ko-
4 ljeno pomoćniku puškomitraljesca, malom Mileru. Jedan rafal pogodio je i slomio njegovu pušku. Pritrčala mu je bolničarka Erna Majer, vezala mu kundak slomljene puške uz nogu i povelа ga. Šepajući i oslanjajući se na Emu, prošao je tako više od kilometra, a zatim
28 se onesvijestio.

Do sela Hum Varoši prenijeli su ga na rukama, umotanog u čebe. Dva dana kasnije umro je zbog gubitaka krvi. Njegova smrt svima je teško pala, a posebno Emi, Smatrala je da je povez noge bio labav, da je usljed toga Miler iskrvario i daje ona kriva za njegovu

Sm Konačni bilans ove borbe u susretu nije tačno utvrđen. Zna se daje 16 ustaša izbačeno iz stroja, ali su podaci o gubitku telmanovaca nepotpuni. Oni su, naime, imali još ranjenih, od kojih je Miler podlegao ranama. I to je sve što se zna.

Poslije odmora u Hum Varoši četa nastavlja akcije. I pored dotadašnjih gubitaka, četa je, dolaskom dobrovoljaca, uglavnom mladića iz mješovitih brakova, brojčano ojačala. Izgledalo je da će se ostvariti zamisao štaba korpusa da četa preraste u bataljon. U dokumentima komande čete već se u zaglavlju ispisivalo: Njemčaki bataljon »Ernest Telman«. Događaji su, međutim, krenuli drugim tokom, Iako se o njoj od formiranja starao štab korpusa, četu su, kao kakva zla kob, pratili gubici. Žrtve su bile sve teže i brojnije. U svega nekoliko narednih borbi njeno brojno stanje će se toliko smanjiti, da će otpasti svaka mogućnost da preraste u bataljon.

U novembru njemačka partizanska četa ponovo, za kratko vrijeme, djeluje samostalno, a onda se priključuje Osamnaestoj slavonskoj brigadi. U to vrijeme iz čete je otišao njen prvi komesar. Zajedno sa grupom avijatičara i mehaničara Muker je upućen u Glavni štab NOV i PO Hrvatske, u Otočcu, gdje je stigao tek 23. decembra. Već idućeg dana formirana je grupa avijatičara kojoj je za komandanta određen kapetan Ivan Konte, a za političkog komesara Ivan Johan Muker.

Krajem godine grupa se preko Sinja probila do mora, a odatle - trabakulom, preko Dugog otoka, Žirja i Visa - do Barija, gdje su je prihvatile saveznička komanda i naša misija. U Italiji su ostali tri mjeseca, a onda, preko Sredozemnog mora, u Aleksandriju, gdje je podignut jugoslovenski vazduhoplovni logor.

Po završetku obuke, preko Aleksandrije, Kaira i Sueca, na indijskom brodu »Dunera«, grupa se ponovo vratila u Italiju, odakle je ta formacija našeg vazduhoplovstva izvršila i svoje prve borbene letove.

Umjesto Mukera, za komesara je došao mladi Oto Kaucman, metalostrugar Prve jugoslovenske tvornice vagona, strojeva i mostova u Slavanskom Brodu (sada:

Helena Kaucman sa sinom (Tom koji je poginuo kao komesar čete 28. novembra 1943.

»Đuro Đaković«). Oto je u predratnim godinama bio napredni sindikalista i skojevac. Početkom marta 1943. sa još nekoliko drugova, omladinaca, odlazi u partizane, u Osamnaestu brigadu, gdje je brzo postao politički delegat voda i kasnije sekretar bataljonskog biroa SKOJ-a. Po dolasku u partizane šalje pismo svojim majci Heleni, ocu Johanu i bratu Ervinu, koji su ostali u Slavenskom Brodu, u sadašnjoj Ulici Ivana 30 Gorana Kovačića. U pismu im Oto poručuje: »... Po-

trebno je da vam ipak objasnim moj korak, dragi roditelji, brate. Čvrsto sam uvjeren da ćete vi odobriti moj postupak, a vaša roditeljska strahovanja pretvorite u mržnju prema fašistima i pridružiti se tako velikoj borbi milionskih masa. Ovdje branimo od zločinačkog fašizma vašu starost i ljubav za nas, a sve je to ugroženo od zlikovaca koji se zovu fašisti!»

Brat mu Ervin, takođe skojevac, radio je u Zagrebu kao mašinski tehničar. Kad je od roditelja saznao daje Oto u partizanima, odlučio je da i on krene, ali mu to njegova organizacija u Zagrebu nije odmah dopustila. Ostao je još neko vrijeme i, zahvaljujući znanju njemačkog jezika, dolazio do dragocjenih podataka. Nešto kasnije odlazi u Slavonski Brod i, već uhodanim kanalima, preko sigurnih veza, priključuje se partizanima.

Za sinovima odlaze i roditelji. Helena je raspoređena u partizansku bolnicu na Psunju, a otac Johan, koga su svi zvali Ivan, u vojno-tehničku radionicu na Papuku. Tako se cijela porodica Kaucman, u prvoj polovini 1943. godine našla u redovima narodnooslobodilačke vojske.

U novembru 1943. četa »Ernest Telman« ratovala je s promjenljivom ratnom srećom, samostalno ili u sastavu većih jedinica.

Početkom novembra 1943. jedinice Petnaeste ustaške bojne iz Podravske Slatine prodrle su na slobodnu teritoriju. Kod sela Čeralije pružili su im otpor dijelovi Podravskog odreda i četa »Ernest Telman«. U žestokoj borbi spriječen je dalji prodor ustaša na slobodnu teritoriju. Neprijateljevi gubici nisu utvrđeni, dok su partizani imali 28 mrtvih i ranjenih. Od toga je trojica telmanovaca. Među poginulim je i Rudolf Kaufman, radnik iz Osijeka, prije rata član URS-ovih sindikata. Rudolfa su 1941. hitlerovci mobilisali i odveli u Štokerau, na obuku, a zatim ga uputili u Vražju diviziju«. Iskoristio je prvo odsustvo i, umjesto kući, otišao u partizane.

U noći između 6. i 7. novembra njemačka partizanska četa u sastavu Podravskog odreda drži zasjedu između sela Sladojevaca i Podravske Slatine i tu gubi dvojicu boraca. Bili su to nepotrebni gubici do kojih je došlo zbog nemarnosti i nepažnje. Dogodilo se tako da su neki borci u plitko iskopanom rovu spavali. Na njih je slučajno naišla grupa ustaša i obojicu ubila hladnim oružjem.

Istoga dana, na istom mjestu, četa je vodila borbu sa vodom neprijateljevih tenkova. Dobro zaklonjeni, telmanovci su ih zaustavili i držali u mjestu nekoliko sati. Tenkove nije pratila pješadija, pa se zato nisu usudili da idu dalje. Bilo je to obično pripucavanje sve dok iza položaja čete nije stigao oklopni voz, koji je iz pokreta otvorio vatru na borce. Tada jȳ naredeno povlaćenje. Jedan dio čete bio je na otvorenom prostoru pa je, pri povlaćenju, ranjen puškomitraljezac Gerd. Pritrčao mu je s nosilima Rudolf, ali ih je stigao novi rafal i obojica su bili mrtvi.

Gerd je pripadao onoj grupi boraca koja se malo zapažala, ali na koje se uvijek moglo računati i u najtežim trenucima. Hladnokrvan i u borbi pribran, umirujuće je djelovao na svoje drugove. U časovima predaha najradije je rasklapao i čistio svoj puškomitraljez. Neki drugovi su se zbog toga i ljutili, govoreći da njegov uglačani puškomitraljez bljeskom otkriva položaj. Njegov drug u smrti Rudolf, koji je u partizane otišao iz gimnazijske klupe, imao je samo 18 godina. Onog dana kad je primljen u SKOJ donesena je i odluka da odmah ide u partizane, jer je već bio pod paskom gestapovaca i ustaša. U četuje raspoređen kao nosilac ranjenika. Za njim i Gerdom drugovi su plakali, a da to nisu ni krili.

Tako je četa »Ernest Telman« za svega nekoliko dana izgubila devet boraca. Bio je to težak udarac i za četu i za Podravski odred.

Idućeg dana, poslije borbe s oklopnim vozom, Podravski odred je rušio prugu između Pakraca i sela Pčelića. To isto, uz pomoć seljaka, rade i telmanovci. Na dionici pruge koju su rušili borci su spalili sve zgrade i postrojenja koja su služila željeznici. Usput ruše i dio Gutmanove pruge (vlasništvo bivšeg veleposjednika Gutmana, iz doba Austro-Ugarske).

Noću 20. novembra gro jedinica iz toga dijela Slavonije prebacuje se na prugu Virovitica - Podravska Slatina, a već ujutro sukobljavju se se stotinjak vojnika iz Kamerhoferove policije koju su sačinjavali pripadnici njemačke narodnosti iz Srema i Slavonije.

Slijedećeg dana veći dio partizanskih jedinica prebacuje se na prugu Zagreb - Beograd, na dijelu između Novske i Nove Gradiške i onesposobljavaju je na više mjesta. Tom prilikom likvidirana su dva bunkera, a posade zarobljene ili rastjerane. Pruga je dva dana i dvije noći bila onesposobljena za saobraćaj.

NERAVNOPRAVNA BORBA U RAVNICI

Dvadeset sedmog novembra 1943. četa je s Drugim bataljonom Osamnaeste brigade zanočila u selu Miklešu. Sutradan ujutro čitava kolona je krenula prema selu Humu. Taj dan, 28. novembar 1943, biće najteži i najtragičniji u borbenom putu njemačke čete.

Približavajući se cesti Našice - Podravska Slatina, nisu ni slutili da su u tom pravcu, iz uporišta Našice, krenule i jače neprijateljeve snage. Bila su to dva bataljona njemačkog Devestotina prvog motorizovanog puka i jedan bataljon iz Druge ustaške pukovnije. Naime, u Našicama do tog dana nije bilo motomehanizovanih jedinica. Međutim, u toku noći ili tačnije u 2. 30 časova iz Osijeka je u Našice stigao navedeni njemački oklopni puk (bez jednog bataljona), o čemu štab divizije, ni štab Osamnaeste, nisu bili obaviješteni. Puk je, već u 6 sati ujutro, sa dvije grupe krenuo u pravcu pokreta partizanske kolone. Tenkove su pratili kamioni sa ustašama pod komandom satnika Tome Masarinija.

Ono što se tada dogodilo režirao je slučaj, jer ni neprijatelj nije znao za pokret partizanske kolone. Vozeći punom brzinom, motorizovana kolona je sustigla partizane na otvorenoj ravnici i cesti između sela Novih Miljevac a i Petrovca. Ustaše su poskakale iz kamiona i odmah napale. Partizani su ih ubrzo učutkali, ali su izgubili dragocjeno vrijeme za povlačenje. Tada je na otvorenoj ravnici otpočela neravNOPravna borba.

Prvi udar tenkova izdržala je grupa od trideset boraca Osamnaeste brigade koju je predvodio komandant bataljona Branko Levnajić. Pružali su otpor neprijatelju, štiteći odstupnicu ostalim jedinicama. Zadržavali su neprijatelja, ali i ginuli pod vatrom i tenkovskim gusjenicama. Izginuli su svi, uključujući i hrabrog komandanta Levnajića.

Kad su nišandžije protivtenkovskih pušaka ispalile i posljednji metak i kad su utrošene ručne bombe, razjareni fašisti, zaštićeni oklopom, bezbjedno su nadirali preko ravnice.

Na livadi koja se protezala kraj ceste Našice - Podravska Slatina ostalo je i prvo odeljenje drugog voda čete »Ernest Teleman«. Njih sadmoricu, na samom početku borbe, nacisti su uspjeli da opkole i pobiju - jednog po jednog. Među prvima ubijen je Branko Getliher, dvadesetogodišnjak iz Sirača, koji je u četi bio oko mjesec dana.

*Radnik Oto Kaucman, najmlađi iz porodice Kaucman,
prvi je otišao u partizane*

Šesnaestogodišnjaka Sulca i još nekoliko boraca tenkovi su iznenadili u jednoj kući. Bili su svjesni opasnosti tek u trenutku kad je čelni tenk otvorio vatru na grupu boraca koja je pretrčavala cestu. Sulc je tada pozvao drugove da izađu iz kuće i da se povuku. Iskoristili su pogodan trenutak i isrčali iz kuće, pregazili Vojlovicu i, zaklonjeni gustom živicom, bezbjedno se povukli.

Nakon prvog okršaja i utrošenih ručnih bombi partizani su se snalazili kako je ko znao. Kanali puni vode bili su im jedini zaklon. Kad je zaprijetila opasnost da svi izginu, komesar čete Oto Kaucman odlučio se na jedino moguće rješenje. Poveo je veći dio čete u ravnicu, na sjever, Neprijatelj to nije očekivao, jer je njegov napad bio usmjeren na to da partizanima presiječe odstupnicu prema brdima Papuka. Tim Otovim manevrom dobilo se nekoliko dragocjenih minuta, koliko je neprijatelju bilo potrebno da se preorijentiše u napadu.

Preskačući ljudska tijela, Oto je, i sam krvav, odlučno krenuo prema nabujaloj Vojlovici. S njim je krenuo i njegov drug iz djetinjstva, Hinko Šmid, metalostrugar iz Slavnoskog Broda. Hinko je zahvaćen rafalom, pao na samoj obali nabujale rječice.

Ohrabreni komesarovim držanjem, telmanovci su, uz glasne povike, potrčali preko ceste. Oni kojima je to uspelo prebacivali su se i preko Vojlovice. Onda, bacajući se na tie, otvarali su vatru da omoguće povlačenje borcima iza sebe. Gađali su otvore neprijateljevih tenkova i pješadiju koja ih je pratila.

Kad su se svi prebacili, za Ota je bilo kasno. Sa bombom i automatom ostao je na obali mutne Vojlovice. Kad je ispalio i posljednji metak, automat je bacio u vodu, a zatim je aktivirao bombu. U istom trenutku zahvatio ga je rafal mitraljeza.

Sva nastojanja Jovana Marinkovića Ive, komandanta brigade, da pomogne četi, bila su uzaludna. Protivtenkovske puške kojima je raspolagao nisu zaustavile tenkove. Uz pomoć ostalih jedinica, a posebno minobacačke čete, ostatak boraca čete »Ernest Telman« uspio je da se povuče.

Nastojeći da što više pomogne telmanovcima komandant Marinković se u posljednji čas spasao ispred zahuktalih tenkova. Tom prilikom ranjen je i Veno Biskup, koji će kasnije, kao i Jovan Marinković, biti proglašen narodnim herojem.

Oni koji su ostali živi podijelili su se u dvije grupe i prebacili do prvih šumaraka. Iako je teren bio prohodan za tenkove, fašisti su se zadovoljili da telmanovce gađaju iz mjesta. To je onima koji su prešli Vojlovicu omogućilo da se povuku bez gubitaka.

Kad su se partizani udaljili od kanala, tenkovi su protutnjali cestom za Slavonsku Orahovicu. Onda su

produžili da sustignu jedinice Dvanaeste divizije NOV Hrvatske, koje su odstupale u pravcu sela Duzluka.

Dio čete »Ernest Telman« produžio je prema Dra-vi. U prvi sumrak okrenuli su se nazad. Kretanje je bilo lakše nego u toku dana. Zemlja je počela da se smrzava. Poslije ponoći prešli su cestu oko koje su izginuli njihovi drugovi.

Gladni i premoreni, sporo su odmicali. U zoru su se dohvatili prvih brda i smjestili se u dvije oštećene kuće u selu Duzluku. Posljednjeg novembarskog dana sastali su se sa ostalim borcima čete.

Kad su fašistički tenkovi protutnjali i vatromet granata utihnuo, polja uz cestu ostala su prekrivena leševima. Na sve strane bila je razbacana oprema, krvavo rublje, pa i dijelovi tijela. Izginulo je oko stotinu boraca Osamnaeste brigade, među kojima sedamnaest telmanovaca. Uskoro je pala prohladna noć. Stigli su i seljaci iz obližnjih sela, pokupili mrtve i sutradan ih sahranili u dvije zajedničke grobnice.

Seosko groblje nedaleko od Donje Motičine, u trouglu između ovog sela, Podravske Slatine i sela Mikleuša, nekoliko kilometara od ceste Našice - Podravska Slatina, ostao je najveći biljeg čete.

Među poginulima je i bolničarka Emilija Ema Majer. Zajedno s njom sahranjena je i Kata Vejnović. Pao je i Stjepan Tiler, bivši borac Diljskog odreda. Pola godine ranije izbjegao je smrt od ustaške kame. Nije više bilo puškomitraljesca Rajnharda, komandanta bataljona Branka Levnajića, bombaša Rudolfa, minobačlije Karla i sedamnaestogodišnjeg Đure Kopa.

Četa je izgubila trećinu svog ljudstva, ali će i dalje živjeti i boriti se.

IZ AKCIJE U AKCIJU

Prvih decembarskih dana 1943. četa je na odmoru, pod neposrednom komandom Štaba korpusa. Poslije teškoga gubitaka borcima je oporavak bio neophodno potreban. Drugim, ne baš vojnim riječnikom rečeno, četa je bila na posebnoj brizi i pažnji štaba korpusa, koji čini sve da učvrsti i ojača njene redove. U tom cilju štab je podređenim jedinicama uputio pismo sa zahtjevom da u četvu upute sve borce i rukovodioce nje-mačke narodnosti koji se kod njih nalaze.

Uslijedio je zatim dvodnevni marš, ovog puta opštim pravcem prema Đakovu. Jedinice Šestog korpusa (riječ je o Drugom korpusu koji je 5. oktobra te godine preimenovan u Šesti korpus NOVJ) pripremale su se za napad na ovo jako neprijateljevo uporište.

Prvi dio ovog usiljenog marša bio je naporniji, jer se išlo van puteva i po ispresijecanom terenu. Tek u poslijepodnevnim časovima, poslije dvanaest sati pješaćenja, stigli su u selo Jelovac, nedaleko od Našica. Poslije krećeg odmora četa je produžila u selo Bikovac gdje je i zanoćila.

Iako umorni od marša iz prethodnog dana, borci su i slijedeću etapu uspješno savladali. Raspoloženje se znatno popravilo. Velikog utjecaja imali su doćeci na koje su nailazili. U svakom selu čekalo ih je iznenađenje: jelo, kolači, sušeno voće, piće a našlo se tu i toplih vunениh čarapa, šalova, džempera, rukavica. Bili su to uobičajeni pokloni koje su borcima dijelile omladinke i članice antifašističkog fronta žena. Obavljeno je to u hodu, a najbolje su prolazili puškomitraljesci i partizanke. Odbornici i pojedini domaćini izlazili su pred komandira Pihlera i molili ga da četu zaustavi baš tu, u njihovom selu, kako bi ih oni ugostili. Ponačljalo se to u svim selima rasutim po obroncima Dilja. Ljudi su saosjećali s borcima za izgubljenim drugovima i odavali im priznanje za junčako držanje u borbi sa neuporedivo jačim neprijateljem. Bilo je tu i seljaka koji su, u borbi s tenkovima, izgubili nekog svog. Njihovi darovi išli su od srca - kao svojim sinovima, braći, rođacima. To je blagotvorno djelovalo na borce, a a i na starješine. Ubrzo je i u četi »Ernest Telman« odjeknula pjesma - prva nakon sudara s tenkovima.

Drugog dana marša, predveče, četa je stigla u Levanjsku Varoš gdje je zanoćila. Komandir Pihler je tada predložio da poginulog komesara Ota zamijeni njegov brat Ervin. Taj predlog će biti prihvaćen pa će Ervin Kaucman primiti dužnost komesara.

Članovi partije i skojevske grupe na zajedničkom sastanku analizirali su uzroke koji su doveli do velikih gubitaka. Raspravljalo se i o držanju svakog pojedinca. Niko nije optuživan. Rješenja su tražili i pouke izvlačili sami među sobom.

Tu, u Levanjskoj Varoši, konstatovano je da izvje stan broj boraca nije polagao partizansku zakletvu pa su svi pozvani da to učine. Telmanovci su koristili tekst zakletve koju su polagali i ostali borci u Slavoniji,

samo su ga prilagodili svom sastavu, dodavši mu na kraju ove riječi: »Boriću se do posljednje kapi krvi protiv fašizma, da bih sa sebe i svojih najbližih sprao sramotu kojom nas je okaljao najveći zlikovac njemačkog naroda Hitler«.

Dani koje je četa provela uz štab korpusa bili su mirni. Imali su samo dva manja marša, dok borbi nije bilo. Borce je počela obuzimati želja za akcijama i borbama. Za to vrijeme partizanske jedinice u Slavoniji izvele su više uspješnih akcija pa su i telmanovci postavljali zahtjeve da idu u borbu. Gubitak sedamnaest drugova pekao ih je kao najljuća rana. Svi susreti i sastanci sa članovima štaba korpusa počinjali su i završavali zahtjevima da im se daju borbeni zadaci.

Nije bilo sumnje da su ti zahtjevi sadržavali i želju za osvetom. Zbog toga je štab korpusa nastojao da ih pojačanim partijsko-političkim radom smiri i orijentira na osnovne ciljeve borbe. Neko ih je podsjetio i na riječi komesara Ota, koje je on često ponavljao: »Rat je tragedija, ali bi za nas bila još veća tragedija da smo postali robovi i oruđe u rukama fašista«.

Prilika za borbu doći će sredinom decembra, kada su slavonske jedinice napadale neprijateljevo uporište u Đakovu. Četa je tada bila opet pridodata Osamnaestoj brigadi. Napad je počeo u sumrak. U gradu su gorjele ulične svjetiljke koje su borcima otežavale neprijateljevo kretanje. Tada je Đuro Lasinger kao odličan strijelac dobio zadatak da gađa sijalice i uspješno ga izvršio. Borba je trajala cijelu tu noć i nastavila se i po danu. Uporište je bilo jako i napad nije uspio.

Nije poznato koliki su bili gubici neprijatelja u ovoj teškoj borbi, ali se zna da je brigada imala 12 poginulih i 48 ranjenih, a njemačka četa dva poginula i jednog ranjenog.

Među poginulima je i Johan Šlarb, jedan od najboljih strijelaca u četi. Bio je u stanju da na razdaljini od dvije stotine metara pogodi metu čovječije glave. Ranjen je Vilhelm Jung politički delegat voda, pa je upućen u partizansku bolnicu na Papuku.

Nakon ove borbe, čitav bataljon, u čijem je sastavu četa »Ernest Telman«, prelazi u sastav Brodske brigade. Osamnaestog decembra ova brigada napada uporište u selu Gorjani. U napadu su i telmanovci, a u prvom naletu pao je Tirolac Adolf. Dvojica boraca su ranjena, ali ih to ne zbunjuje i četa uporno napreduje.

Borci su pretrčavali brisani prostor i žestoko napadali otporne tačke.

Pravac napredovanja određivali su prema vatri neprijateljevih puškomitraljeza iz prednjih rovova. Kad su prvi bombaši stigli na tridesetak metara od rovova, poletjele su ručne bombe. Odmah zatim borci su prodrli u rovove. Ali time nije bilo sve gotovo, jer je trebalo savladati i jedan bunker koji je bio opasan gusto isprepletenom bodljikavom žicom. Nekoliko bombaša je palo, ali su borci i dalje napredovali.

Oko ponoći se broj poginulih i ranjenih povećao. Među ranjenicima je Jozef Markoč. On odbija da ide u pozadinu, sam previja ranu i ostaje da pomaže ostalim borcima - sve dok bunker nije likvidiran.

Posljednjih dana decembra telmanovci su u svakodnevnim akcijama. Rušili su komunikacije, kidali telefonsko-telegrafske veze, postavljali zasjede ili napadali na manje objekte. Njihovu aktivnost osjećale su ustaše i pripadnici okupatorskih policijskih bataljona. Na komunikacijama Osijek - Virovitica, Daruvar - Banova Jaruga i Osijek - Vinkovci bilo je mnogo prekida saobraćaja i velikih opravki, kao i nekoliko uspješnih zasjeda. Najuspješnija je bila ona kod sela Ceremošnjaka, pet kilometara od Našica. U dva navrata, po vrlo hladnom vremenu, telmanovci, u sastavu polubataljona Brodske brigade, vrše demonstrativne napade na Našice - izazivaju ustaše i navode ih da izađu van uporišta, a nedaleko od izlaza iz grada postavljaju im zasjedu. Bila je to smjelost koju ustaše nisu mogle ni zamisliti.

U jednoj od tih zasjeda oni su iznenadili ustaše i sa bliskog odstojanja zasuli ih bombama i rafalima, a onda izvršili juriš. Ustaše, iako brojčano nadmoćnije, dale su se u bjekstvo. Nisu se zaustavile ni da pokupe mrtve i ranjene. Svako je spasavao sopstvenu glavu. Ništa im nije pomogla ni domobranska artiljerijska vatra iz Našica. Na bojištu je ostalo devetnaest mrtvih i ranjenih ustaša, a od partizanskih boraca niko nije čak ni ranjen.

Posljednjeg dana decembra četa je na maršu dugom više od 24 sata. Zajedno sa ostalim jedinicama brigade išla je na svoj prvi borbeni zadatak u 1944. godini. U noći između 1. i 2. januara, zajedno sa seljacima iz okolnih sela, telmanovci prekopavaju cestu i ruše prugu na pravcu Novska - Okučani. U zoru se povlače u selo Gornje Rogolje. Naredne noći ponovo ruše iste

komunikacije i uz put demonstrativno napadaju žandarmerijsku posadu u selu Rajiću i na željezničkoj stanici uništavaju skretnice i postrojenja za signalizaciju.

Uoči 4. januara neprijatelj je iz Nove Gradiške otvorio artiljerijsku vatru na sela u kojima su se nalazile partizanske jedinice, među kojima i četa »Ernest Telman«. Zbog toga se jedinice izvlače iz sela, a ujutro se ponovo vraćaju. Istog dana predveče jedinice kreću na terene istočno od Gradiške.

Početak januara nekim borcima je propala obuća, desetak boraca ostalo je bez šinjela, a bilo ih je i u dijelovima civilne odjeće. Zbog toga komanda čete preduzima mjere da se stanje koliko-toliko popravi. Ipak, stanje se nije bitnije popravilo do druge polovine januara. Tada je četa, sasvim slučajno, pri jednom pokretu, naišla na dvojica kola iz intendanture domobranskog Četvrtog gorskog puka u kojima se, pored hrane, našlo i nešto odjeće i obuće. Domobranci su se pri susretu razbježali i tako »poklonili« dragocjeni plijen. Tom prilikom zarobljena su i tri domobrana. Pošto su pokupili plijen i ispregnuli konje, telmanovci su prevrnuti kola, slomili im točkove i ostavili ih na cesti.

U novu godinu četa je ušla brojčano oslabljena. Pismo kojim je štab korpusa tražio od jedinica da upute borce njemačke nacionalnosti u četu »Ernest Telman« nije mnogo koristilo. U četu su krajem decembra stigli Hrvati Marko i Miško iz sela Levinovca. Obojica su u četi »Ernest Telman« imali poznanike, drugove iz sela s kojima su se družili od djetinjstva. Stigao je i Marijan Augustinčić iz sela Koritne, kod Đakova, te Pavle Delipura, Italijan, poreklom Tirolac. Iako je imala nešto preko četrdeset boraca, četa se po vatrenoj moći i borbenosti ubrajala među bolje jedinice.

Krajem januara Brodska brigada prelazi u sastav Dvadeset osme udarne divizije, a Hans Pihler odlazi na novu dužnost. Na njegovo mjesto dolazi Stevo Petković, do tada zamjenik komandira čete u Osamnaestoj brigadi. Rukovodstvo je, naime, smatralo da, u nedostatku Nijemaca, četu treba ojačati pripadnicima hrvatske i srpske nacionalnosti.

Na rastanku sa svojim saborcima Hans Pihler im je
! održao kratak i dirljiv govor. Taj rastanak je bio bolan
i i za njega i za sve borce - vidjelo se to po suzama koje
su mnogima zaiskrile u očima.

Hans odlazi u druge slavonske jedinice, na nove
40 dužnosti, stalno žaleći za svojom četom. Početkom

Hans Pihler, komandir čete »Ernest Telman«, najduže je vodio četu

1945. slavonske jedinice sadejstvuju s Trećom armijom u odbrani virovitičkog mostobrana. Pod pritiskom njemačke borbene grupe »Fišer« i Prve kozačke divizije, jedinice NOVJ se, 8. i 9. februara, povlače na lijevu obalu Drave. Tih dana, poslije nekoliko godina, Hans se susreće sa svojim saborcem iz Španije, Kostom Nadom, komandantom Treće armije Jugoslovenske armije.

Hans tada prelazi u Štab treće armije i preuzima dužnost šefa šifrantskog odjeljenja. Na toj dužnosti će 41

ostati do kraja rata. Kad se, po završetku rata, Štab Treće armije smjestio u Novom Sadu, Hans saznaje da mu je sestra Lujza u Beogradu i on hita da je vidi. Posljednji put se vidio s njome 1931. godine, u Jajcu, na majčinoj sahrani. Kasnije su oboje bili u Španiji, a zatim i u Jugoslaviji, u partizanima no nikako nisu uspjeli da se vide.

Susreli su se u slobodnom Beogradu, oboje kao majori Jugoslovenske armije.

Kraj posljednje ratne godine dočekao je u Novom Sadu, a onda prelazi u Beograd, napušta JA i do penzionisanja radi u ugostiteljskim radnim organizacijama. Najduže kao direktor hotela »Moskva«.

Nakon penzionisanja nastavlja da radi u Dubrovniku, Jajcu i Šarajevu, a onda se vraća u Beograd i nekoliko godina je predsjednik Udruženja ugostiteljskih radnika Beograda. Posljednje godine života proživio je u svom stanu u Ustaničkoj ulici, gdje je šestog aprila 1981. i umro.

POČASNI PLOTUNI NISU ISPALJENI

Januarski i februarski dani 1944. bili su izuzetno hladni. Telmanovci su i dalje u sastavu Brodske brigade. Mrazevi i ledeni sjeverac ne sprečavaju jedinice u akcijama i marševima po stazama i bespućima Papuka, Psunja, Krndije i Ravne gore. Najčešće se ide na rušenje pruga i drugih komunikacija, napadaju se i uznemiravaju pojedina ustaška i okupatorska uporišta, vrše se manji prepadi na mjestima gdje to neprijatelj ne očekuje.

Jedan marš, započet 10. februara, borci će posebno zapamtiti. Brigada je s telmanovcima presjekla cestu Nova Gradiška - Slavonska Požega i zaputila se prema Babjoj gori. Marševalo se van puteva, po tmurnoj i hladnoj noći, najhladnijoj te zime.

Na razmaku od svega desetak kilometara trebalo je savladati dva potoka, rijeku Orljavicu i druge prepreke koje je dubok snijeg činio još težim. Kolona se razvlačila i sve češće prekidala. Gotovo na svakoj i najmanjoj prepreci dolazilo je do razdvajanja jedinica. Odmah iza toga slijedio je zahtjev da kolona stane. Zastajalo se svega minut-dva, ali je to oduzimalo vrijeme i narušavalo ritam marša. I tako u toku cijele noći.

Preko sela Vučjaka i Oprašinaca jedinice su izbile na Maksimov hrast, trigonometar 616, najviši i najnedostupniji vrh Babije gore. Tada je već uveliko osvanuo novi dan. Kolona je bila iznurena, ali su borci bili zadovoljni. Savladali su sve teškoće i povratili samopouzdanje.

Međutim, moralo se ići dalje. Iako su savladali najteže, poslije svakog zastanka borci su se taško pokretali naprijed. Kretalo se tromo i sa velikim naprezanjem. Promrzle noge s naporom su gazile po snijegu i ledu. Nekima su ispod bosih tabana ostajali krvavi tragovi, a lica su im bila blijeda, umorna i opaljena vjetrom. Sa usana su im se teško razaznavale riječi. Marš je nastavljen do uveče, kada su, nakon trideset sati pješaćenja, stigli u sela Vrhovci Gradski i Vrhovci Crkveni. Te noći je ustanovljeno da četrnaest boraca brigade ima promrzline, i to pretežno na nogama.

Pošto su se smjestili u kuće, svi su pospali - niko nije čekao večeru. Kasno u noć intendanti i kuvari su budili i molili borce da pojedu ono što su oni uspjeli da pripreme.

Jedan vod nije imao sreću da se odmori, jer su njegovi borci morali da organizuju obezbeđenje na rubu obližnje šume, prema Slavonskoj Požegi. Borci su na položaju izdržali do svanuća, a onda su, onako prozebli, naložili vatru. Pokazalo se, dakako, da je to velika greška, jer se neprijatelj iz Slavonske Požege ubrzo oglasio topovima. Jedna granata prebacila je položaje voda i pogodila kuću u kojoj je bila komanda čete »Ernest Telman« sa većom grupom boraca.

U tom trenutku domaćica je spremala jelo. Od tog jedinog pogotka poginuli su: komesar čete Ervin Kaucman, politički delegat Herman Štok, Ervin Kantazan iz sela Bukovice, borci Tavrih i Šulc iz sela Ugljevika (njihova imena nisu poznata), zatim Stjepan Tot, Mađar iz sela Dobrovića, dva borca od kojih se jedan zvao Svetozar Đurišić, dok je ime drugog nepoznato. Uz njih su poginuli domaćica i njen mlađi sinčić, dpk je njen nešto stariji sin samo lakše ranjen. Ranjena su još dva nepoznata partizana od kojih je jedan umro prije nego što je stigao do bolnice. Teže je ranjen Rudolf Vaupotič, zamjenik komandira čete, ali njegove rane ipak nisu bile smrtonosne. Lakše rane zadobile su komandir čete Stevo Petković i borac Mile Jovanović iz sela Donje Bukovice.

Ervin Kaucman, komesar čete, poginuo je 12. februara 1944.

I Od članova komande čete nepovrijeđen je ostao
p samo Ante Magic, zamjenik komesara čete.

Bio je to još jedan težak udarac za ovu četvu, koja je već tada brojala svega četrdesetak boraca. U kratkom roku četa je izgubila dva komesara i više od trestdeset

44 (mrtvih i ranjenih) boraca.

Kad je artiljerija prestala da tuče, ranjenici su otpremljeni u bolnicu, a poginuli sahranjeni na seoskom groblju. Od palih drugova se oprostio Johan Andelfinger, prvoborac i jedan od organizatora ustanka u Slavenskoj Orahovici. On se, u ime živih saboraca, zakleo da će ih drugovi osvetiti i nastaviti put do konačne pobjede. Bila je to tužna slika. Postrojeni iznad svježih humki borci su se nijemo opraštali od izginulih drugova. Bilo je tu i nekoliko starijih seljaka. Počasni plotuni nisu ispaljeni. Municija se čuvala za borbu protiv neprijatelja.

Poslije sahrane, četa se postrojila i preko sela Škrabutnika i Srpskog Lipovca izbila na cestu Nova Gradiška - Nova Kapela, a onda i na prugu nedaleko od sela Bili Brig i Vrbove. Četa više nikad nije imala priliku da dođe u selo Vrhovce i obiđe grobnicu svojih drugova.

Dva dana kasnije grobnicu su obišli Ervinovi roditelji koji su u roku od dva mjeseca izgubili dva sina - Ota i Ervina. Oto je tada imao dvadeset godina, a Ervin dvije i po godine više. I njihovi roditelji su bili partizani. Otac Johan je jedan od učesnika u formiranju nje-mačke partizanske čete, a u Narodnooslobodilačku vojsku stupio je nekoliko mjeseci ranije.

Duboki bol za sinovima majka Helena je izrazila u pjesmi koju je napisala poslije posjete grobu. Ti stihovi nisu za kritičare, riječi su jednostavne, rima nedotjerana, ali iz njih izbija toplina koju može pokazati samo majka.

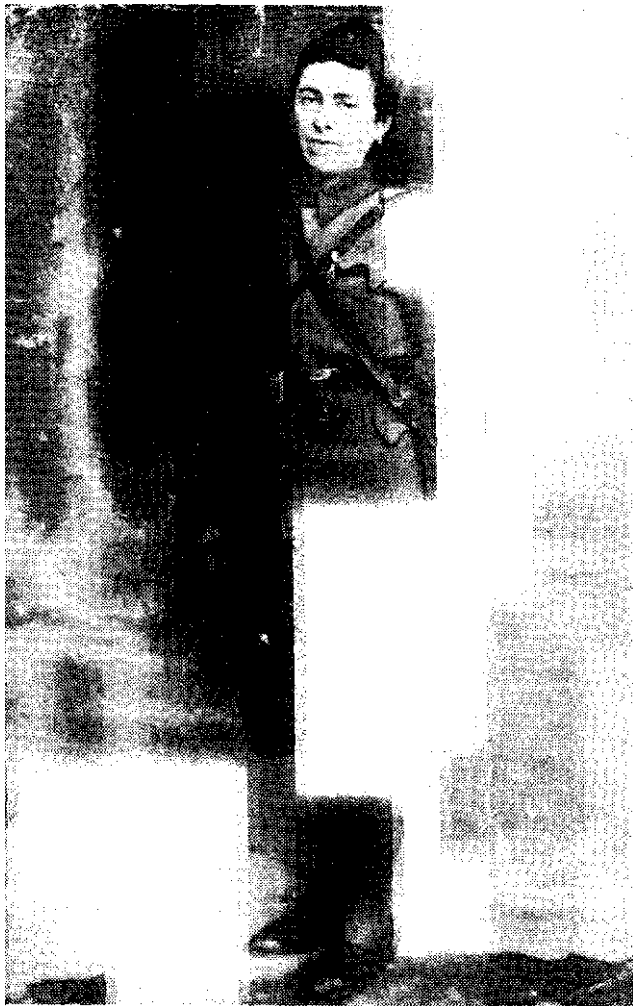
Evo samo nekih stihova iz te pjesme koja inače ima dvanaest strofa:

*Zvaše ih fašizam
da se s njime bore
- Mi nećemo s njima,
složno braća zbore.*

*Dva sina, dva heroja
majka je dala
kojima nije dugo
zvijezda života sjala.*

*Nije sjala zvijezda života,
al će krasit zvijezda petokraka
na humkama dva mlada junaka.*

>

*Partisan ka bolničarka Helena Kaucman izgubila je
u narodnooslobodilačkoj borbi oba sina*

U ponoć, između 5. i 6. marta, četa »Ernest Telman,« zajedno s ostalim jedinicama Brodske brigade, 46 napada na selo Pčelić, petnaestak kilometara istočno

od Virovitice, gdje je tada bilo dvije stotine ustaša. Po planu je trebalo da borci uđu u selo, a onda, pošto od seljaka saznaju raspored ustaša, krenu u pravcu njihovih otpornih tačaka. Međutim, uoči napada u selo je došlo još oko hiljadu vlasovaca, koji su se smjestili po kućama. Telmanovcima je to bio prvi susret sa ovim jedinicama, a to su, inače, bile formacije koje su regrutovane iz armije izdajničkog generala Andreja Vlasova koji je nacistima predao armiju odmah poslije napada Nijemaca na Sovjetski Savez. Među vojnicima ovih jedinica bio je veliki broj pripadnika iz Azije, pa su ih borci i narod Slavonije zvali Čerkezi, a i kozaci, jer su često djelovali kao konjanici. Vlasovcima je to bila prva noć u ovom selu. Ne znajući za to, borci su bez nekih naročitih mjera opreza ušli u selo.

Kolona, do pojasa u snijegu, sporo se kretala. Selom je uveliko ovladala noć i sve je utonulo u duboki san. Izostao je i uobičajeni lavež pasa. I oni su se sklonili pred mećavom i hladnoćom. S vremena na vrijeme pokoji nesmotreni borac narušio bi tišinu. Tu i tamo čuo bi se zveket nečijeg oružja, okvira s municijom ili kakve spone. Poslije toga ponovo tišina. Mitraljezac Sepi, koga su borci iz milja zvali Sepika, i njegov pomoćnik, umotani u bijelo platno, išli su daleko ispred ostalih.

Odjednom je, na drugoj strani sela, otpočelo puškanje. Grupa je zastala. Ništa ne sluteći, Sepi i njegov pomoćnik produžili su u pravcu najbliže kuće. U prostoranom dvorištu sve je bilo tiho. Činilo se da je prizemnica, s vratima i prozorima koji gledaju u dvorište, srasla sa snježnim pokrivačem.

U napetom iščekivanju Sepi i njegov pomoćnik prišli su kući i ušli u predsoblje, a onda i u sobu. Čuli su jednolično disanje i ugledali na podu desetak usnulih ljudskih prilika. Bili su to vlasovci. Među njima i stražar koji je sjedeći spavao. Jedan od njih, misleći da je i Sepi njihov, nešto ga je pitao. Da ne bi izazvao sumnju, Sepi gaje opomenuo na tišinu, ostao još koji trenutak, a onda mirno izašao pozivajući i vojnike da izađu.

Dok su se oni spremali Sepi je prešao na suprotnu stranu dvorišta, sačekao da izađu i otvorio vatru. Nekoliko njih ostalo je u dvorištu. Ostali, zbunjeni i uplašeni, pokušali su da pobjegnu. Bilo je kasno. Na ulazu u kuću sustigli su ih novi rafali.

Dok se Sepi obračunavao sa vlasovcima, ostali su se, uz malo puškaranje, povukli, a za njega i pomoćnika bilo je kasno. U četi su svi mislili da su ih izgubili. Međutim, poslije dva dana obojica su se vratila. Stigli su zaobilaznim putevima. Kad su se izgubili u ravnici krenuli su nasumice i, srećom, nekako se doteturali do čete.

Poslije neuspjeha u selu Pčeliću, Brodska brigada se prebacuje na sektor Podravske Slatine. Četa »Ernest Telman« upućena je u selo Lukavac, udaljeno nekoliko kilometara od ceste Podravska Slatina - Virovitica. Snijeg je bio dubok, a u obližnjim uporištima nije bilo mehanizovanih neprijateljevih jedinica i s te strane nije prijetila opasnost. Ipak, komanda čete organizovala je marš u Lukavac sa svim mjerama obezbjeđenja.

U patrolu-prethodnicu određeni su Pavle Delipura, Marijan Avgustinčić i šesnaestogodišnjak Karlo, Nijemac iz Elzasa, čije prezime nije utvrđeno.

Patrolu je predvodio Pavle Delipura, Tirolac, koji je u četi smatran za najboljeg izviđača. On je imao tako istančan sluh, da je bio u stanju da razaznaje čitavu ljestvicu šumova, a posebno one koji su nagovještavali opasnost. Kretali su se lagano. Delipura je počesto zastajkivao, pažljivo osluškivao i tek onda birao pravac. Nešto od njegove opreznosti prenijelo se i na druge. Svi su bili napeti, jer je Delipura nešto osjetio. I zaista, na nekoliko stotina metara pred okukom, iza koje se moglo vidjeti selo Lukavac, pojavile su se sanke s konjskom zapregom, natovarene drvima. Konjima je upravljao stariji seljak koji im je rekao daje ujutro izašao iz Lukavca i da tamo nema »ničije vojske«. To je bilo dovoljno da se čak i uvijek oprezni Pavle opusti. Na nagovor seljaka popeli su se na sanke. Karlo uz kočijaša, a Pavel i Marijan na klizajućem dijelu sanki. Bila je to tešaka greška koja će ih skupo stajati.

Po izlasku na cestu, gdje je snijeg bio utaban, konji su sami prešli u kas. Vozeći se tako krenuli su u selo. Kratko vrijeme iza toga, nekoliko desetina metara pred jednom okukom, prolomio se pucanj. Činio se mnogo snažniji nego što je normalno. A onda je zaprštalo sa svih strana. Oba konja bila su ubijena. Rafali iz automata i puškomitraljeza kidali su koru sa drveća, rezali grane i mlade stabljike. Na širini od nekoliko desetina metara, u nekoliko narednih minuta, ispaljeno

48 je na hiljade metaka. Ključalo je kao u kazanu.

U takvoj situaciji najvažnije je preživjeti prve rafale. Pavle, iskusan ratnik, odmah se bacio na tle, a za njim i njegovi drugovi. Sve se to odigravalo na očigled boraca čete koja ih je pristigla. Puškomitraljesci su postavljali oružje da zaštite povlačenje svojih drugova iz patrole, ali nisu mogli da pucaju, jer je prijetila opasnost da pobiju svoje. Ostalo im je samo da budu nijemi svjedoci pogibije svojih saboraca.

Bježeći, a ne dajući nikakav otpor, članovi patrole postali su živa meta neprijatelju. Puškomitraljezac Klaus Leve pustio je nekoliko kratkih rafala više njihovih glava.

Bila je to opomena da ponovo zalegnu, ali strah i panika bili su jači. Prvi je pao Marijan Avgustinčić. Dok je trčao, šal oko vrata lepršao je na vjetru. Kad je pao šal mu je bio natopljen krvlju. Odmah za njim poginuli su i Pavle i Karlo. Pavlu je nedostajalo još samo desetak metara da se dokopa zaklona. Borci su se čudili što ni jedan od njih nije ni pokušao da skrene s ceste i u šumi nađe zaklon.

Telmanovcima je ovo bio prvi slučaj da se sukobe sa specijalno uvježbanom neprijateljevom grupom. Pripadnici ovih jedinica, lako naoružani, osposobljavani su za borbu protiv partizana, i to uglavnom u njihovoj pozadini. Tada im je pošlo za rukom da iznenade patrolu, ali ne i sve telmanovce.

KOD PODRAVSKE SLATINE

Proljeće 1944. godine. Ušlo se duboko u treću godinu narodnooslobodilačkog rata. Na jednoj strani sve više je jačala antifašistička koalicija, a na drugoj sve se više osjećala slabost nacističke Njemačke. Sredinom marta neke njemačke jedinice pomjeraju se prema Mađarskoj u cilju posjedanja njene teritorije. Kreću se komunikacijom Daruvar - Virovitica, i nekoliko dana kasnije sukobljavaju se s jedinicama Dvadeset osme slavonske divizije. Zajedno sa ostalim jedinicama Brodske brigade su i Telmanovci. Borbe traju nekoliko dana, i to samo noću.

Neprijateljeva premoć je neuporediva. Prevozili su se kamionima i oklopnim vozilima. Hetlerovcima se žurilo. Jedinice NOV Slavonije su napadale začelja kolona i prateće jedinice. Tu je uspjeh sigurniji. Štedjelo se i na municiji, koje je bilo sve manje. Borci s puška-

ma imali su samo po nekoliko metaka. Sve se završavalo sa dva-tri plotuna, ponekim kraćim mitraljeskim rafalom i jurišom. Dolazilo je i do borbe prsa u prsa. Sve se moralo obaviti za nekoliko minuta. Nije se smjelo dopustiti da se neprijatelj sredi i uzvratí protivnapadom.

Posljednja zasjeda u kojoj su telmanovci učestvovali organizovana je između 20. i 21. marta. Sačekano je začelje njemačke Prve alpske divizije. Osim ispaljenog plotuna i nešto neorganizovane vatre, ništa značajnije nije učinjeno. Uzrok tome bila je potpuna nevidljivost. Ta noć je bila tako mračna, da se starješine nisu usudile da jedinice puste najuriš. Moglo se desiti da dođe do nepotrebnih žrtava, pa je naređeno povlačenje.

U povratku kretali su se sporo, kao živi lanac, držeći se za opasače ili odjeću onih ispred sebe. Trebalo im je nekoliko sati da prevale dva-tri kilometra. Kad se dalje nije moglo smjestiti su se u nekim pletarama na koje su slučajno naišli, sačekali jutro i produžili u sela oko Podravske Slatine.

Posljednju dekadu marta i prve dane aprila jedinice Brodske brigade provele su u selu Bastaji, gdje su se pripremale za napad na uporište u Podravskoj Slatini.

Četu »Ernest Telman« vode Vaso Vukmanović i Johan Andelfinger. Tih dana oni intenzivno uvježbavaju manevar čete u okviru bataljona i brigade. Svima je jasno da se priprema složenija akcija, napad na jače uporište. To je njemačkoj četi bio jedan od dužih boravaka u jednom selu, paje u njoj živnuo i politički rad. Komesaru Johanu i političkom delegatu Fricu Jungu u tome obilno pomaže i Berlinac Klaus Leve. Veoma inteligentan i neposredan sa borcima ostalih narodnosti, vrlo brzo je naučio srpskohrvatski jezik. To mu je pomoglo da, na primjer, izući odluke Drugog zasjedanja AVNOJ-a i da ih na maternjem jeziku objašnjava svojim sunarodnjacima. Klaus tada još nije bio član KPJ, ali će kasnije to postati.

Početak aprila 1944. Brodska brigada, ojačana Artiljerijskim divizionom, konjičkim eskadronom i bataljonom Dvadeset i prve udarne brigade, vodi borbu za oslobođenje Podravske Slatine. Četa »Ernest Telman« takođe je u napadu i dobiva različite zadatke. Prvo je u zasjedi na putu kojim je opkoljenim i napadnutim ustašama mogla stići pomoć. Kad se ukazala po-

treba, i ona napada na spoljnu odbranu gdje dominiraju najjači bunkereri »Moskva« i

Staljingrad«.

Ovaj posljednji rađen je na dva nivoa, a na svakom je bilo po nekoliko mitraljeza i puškomitraljeza. Ustaše su ga smatrale neosvojivim. Taj bunker je bio ključ odbrane, ali je na kraju ipak likvidiran. U izvještaju štaba divizije komandant brigade Duka Prilika nabraja imena najhrabrijih: »... U napadu na bunkere posebno su se istakli Slavica Bravec, Vinko Vargaš, Miloš jVlilinković Kurjak, Milan Petković i Nijemac Klaus Leve«.

Ubrzo poslije toga telmanovci su držali položaje na ivici grada nadaleko od Uljare. Jedna jača grupa ustaša pokušala je da se probije baš na tom pravcu i naletjela na telmanovce i druge jedinice Brodske brigade, koje su joj nanijele osjetne gubitke. Tom prilikom su pomogli jednom poluvodu boraca iz Dvadeset prve Slovenske brigade da se povuče ispred nadmoćnije ustaške jedinice. Kad se borba stišala, drugi vod čete »Ernest Telman« dobio je zadatak da sprovede zarobljene ustaše u Slatinski Drenovac. Komandir ovog voda, Blagoje Zabrdac, dao je prvi odmor u selu Ceralije. Kad su ugledali partizane sa zarobljenim ustašama, i to onih koji su bili učesnici u zlodjelima nad stanovništvom ovog i susjednih sela, oduševljeni seljaci su zastavili partizane i ugostili ih kao svoje najrođenije.

U tim trenucima Nijemci-partizani doživljavali su najljepša priznanja od naroda. Seljaci su dovikivali zarobljenim ustašama: »Sram vas bilo, izdajnici, bando. .. Nijemci se bore za slobodu našeg naroda, a vi ste na strani okupatora...«

Zanimljivo je istaći daje u borbama za oslobođenje Podravske Slatine, u sastavu Brodske brigade, učestvovala i Ruska četa. Komandni i borački sastav te čete, u kojoj se komandovalo na ruskom jeziku, sačinjavali su bivši crvenoarmejci koji su uspjeli da pobjegnu iz njemačkog zarobljeništva. Četa je dejstvovala u sastavu brigade, ali i samostalno. To je prvi slučaj, vjerovatno i jedini u drugom svjetskom ratu, da u oslobađanju jednog grada učestvuju takve dvije partizanske čete - njemačka i ruska.

Podravska Slatina je oslobođena 5. aprila 1944. ali su u njenoj bližoj okolini borbe nastavljene. Neprijatelj je na ovaj sektor dovukao velike snage ojačane tenkovima, artiljerijom, pa i avionima. Zatim je preduzeo ofanzivna dejstva pod šifrom »Ungeviter« (Oluja).

Ofanzivi su prethodila česta bombardovanja. Sela oko ceste u rejonu Vočina bila su najčešća meta. Borbe su od prvog dana bile žestoke. Dnevne okršaje smjenjivali su noćni marševi. Četa »Ernest Telman« i još jedna četa Brodske brigade bile su određene u brigadnu zaštitnicu. Te dvije čete zadržavale su neprijatelja od sela Huma do Ravne gore, na pravcu dugom preko dvadeset kilometara. Zadržavajući nalete nadmoćnijeg neprijatelja, one su omogućile ostalim jedinicama i narodu iz sela Huma, Lisičina, Malog i Velikog Popovca da se povuku u Papuk, a djelimično i u Ravnu goru.

Drugog dana ofanzive neprijatelj je došao na desetak kilometara pred Vočinom. Cilj mu je bio da u varošicu uđe istog dana. U njemu su se nalazili partizanski ranjenici, rekonvalescenti i nekoliko partizanskih radionica. Toga dana Vočin nije smio pasti. Ojačane protivtenkovskim topom 37 mm i teškim mitraljezom, čete su odoljele svim naletima neprijatelja i zaustavile ga. Raspoređeni s obje strane ceste koja iz sela Huma vodi u Vočin, na ivici bukove šume Vočinskog brda, čete su zauzele odlične zaklone. Za teški mitraljez, protivtenkovski top i dvije protivtenkovske puške iskopani su zakloni. Ispred položaja porušen je most preko potoka Čadavice, a prilazi potoku minirani.

Bio je to jedini pravac koji se nudio tenkovima. Hitlerovci su ih tu uputili. Iza njih, u koloni po jedan, s lijeve i desne strane puta, kretala se pješadija. Vozač prvog tenka, kad je vidio da je most srušen, skrenuo je prema potoku, Za njim je krenuo i drugi. Gotovo istovremeno naišli su na protivtenkovske mine koje su eksplodirale.

Kad se dim razišao, zaprepašteni pješaci ugledali su svoje tenkove izvrnute i sa iskidanim gusjenicama. Od članova posade niko nije ostao živ. Gotovo u isto vrijeme čete su otvorile vatru iz cjelokupnog naoružanja. Sad je, bez tenkova i artiljerije, odnos snaga bio ravnopravniji. U neredu i najvećom brzinom pješaci su se povukli u selo Hum. Tako su dvije partizanske čete, koje su ukupno imale stotinjak boraca, zadržale i odbile napad nadmoćnijeg neprijatelja.

Zatišje je trajalo tridesetak minuta, a zatim su se opet oglasili neprijateljevi topovi i minobacači. Kad je artiljerija prestala da tuče ponovo su krenuli njemački pješaci. Ovog puta u dvije kolone i s namjerom da udarom u bokove i krila očiste prolaz u pravcu Vočinskog

brda. Ako tu prodru, ući će u Voćin, u kojem evakuacija još nije bila završena.

Pritajeni u zaklonima partizani su hrabro čekali neprijatelja, pustili ga na blisko odstojanje i zasuli ubitačnom vatrom. Neprijatelj je opet bio zaustavljen. Osjetivši da su njegovi redovi pokolebani, komandiri su naredili juriš. Bio je to pravi trenutak za protivnapad kojem neprijatelj nije mogao odoljeti i njegove snage su odbačene nekoliko kilometara nazad. U tom protivnapadu, silovito jurišajući, telmanovci su komandama na njemačkom jeziku unosili pometnju u neprijateljeve redove.

U naredna dva dana slavonske partizanske jedinice nisu više bile u stanju da se ozbiljnije suprotstave neprijatelju. Ofanziva 35 hiljada neprijateljevih vojnika nije se prekidala. Ishrana se naglo pogoršala, a hladno i kišovito vrijeme sprečavalo je borce da se koliko-toliko odmore.

Pod pritiskom nadmoćnijih snaga, partizani smjelim akcijama neprekidno uznemiravaju ustaške i njemačke jedinice, usporavaju njihova dejstva i, uz neprekidnu borbu, povlače se na Ravnu goru.

Dijelovi Prvog policijskog SS puka zauzeli su tih dana selo Slatinski Drenovac, a ustaše su spalile Voćin i sela Bučko Kamensko i Zvečevo. Iako je kišovito i oblačno, avioni povremeno nalijeću, mitraljiraju i bombarduju jedinice, a najviše izbjeglice iz okolnih sela. Stradaju djeca, starci, žene. Broj žrtava bio je sve veći. Za slavonske jedinice karakteristično je da su uvijek otvarale vatru na avione. Tako je bilo i u ovoj ofanzivi. I telmanovci, dobri strijelci, tuku svaki avion koji se pojavi. Tog puta nije zabilježeno da je neki avion oboren, ali se zna da su piloti, pod vatrom, povećavali visinu, pa je tako njihovo dejstvo bilo manje efikasno.

Dvadeset devetog aprila 1944. godine četa »Ernest Telman« je povučena s položaja koje je tih dana držala. Naređeno je da se prebaci na Ravnu goru. Povučena je, ali je sticajem okolnosti, i dalje ostala u zaštitnici. Bivali su najsigurnije staze i puteve da sustignu ostale jedinice. Nakon nekoliko sati marševanja naišli su na seljačka kola puna djece. Zapregom je upravljao dječak, petnaestogodišnjak koji je išao pored konja i neprekidno ga podsticao. Konj je bio toliko umoran da je svaki čas zastajao. Podrhtavanje njegovih mišića govorilo je da neće dugo izdržati.

Ko zna kakve su nesrećne okolnosti dovele do toga da ta djeca ostanu sama. Telmanovci nisu imali vremena da o tome razmišljaju. Vidjeli su da su nejak a djeca u nev olji i odmah, bez mnogo riječi, odlučili da im pomognu. Rasporedili su se i u smjenama gurali kola. Do tvrdog puta nije mnogo ostalo. Išli su veoma sporo, uskim puteljkom, kroz šumu koja je već počela da lista. Noge su im propadale u duboko blato od koga im je odjeća otežala. Najteže je bilo na uzbrdicama, gdje su se kola kretala samo zahvaljujući njihovoj riješenosti da ne ostave djecu na milost i nemilost ustašama. Svakih dvadesetak metara kola su upadala u blato i borci su gurali i vukli sve dok ih snaga nije izdala. Onda ih je smjenjivala druga grupa.

Puteljak je bio širok tek toliko da su se kola mogla jedva provući a da ne zapnu za drvo ili panj. Pokatkad bi se kola otiskivala s puteljka. Tada bi započinjala mukotrpana borba da ih vrate na stazu. Smijenjeno ljudstvo išlo je kraj kola pokušavajući da povrati snagu, a pojedinci su, u kritičnim trenucima, priskakali u pomoć svojim drugovima.

Kolonaje išla sve sporije. I konj i ljudstvo bili su na izmaku snage. Posljednjih dana borci su bili u neprekidnim borbama i jeli jednom u toku dana. Pa ipak, djecu nisu mogli da ostave.

Već je pao mrak kad su se kola zaglibila u jednom ovećem jarku. Izgledalo je da se dalje neće moći, ali je neko rekao da je na pedesetak metara od njih tvrdi put. To je ljudima dalo novu snagu da, gotovo na rukama, iznesu kola do puta. A onda, kao po komandi, svi su se opružili duž puta - da povrate dah, ne obzirući se na vlagu i blato. Neki su odmah utonuli u dubok san. Nakon borbe prethodnih dana i ovako teškog marša bili su toliko umorni da nisu registrovali opasnost koja im se približavala. Poslije kratkotrajnog zamiranja budili su se kao iz mrtvih i ipak nekako krenuli. Krenula su i kola u kojima su djeca spavala. Nije spavao jedino petnaestogodišnjak koji je za uzdu vodio oćevog konja. Neprekidno ga je gladio i bio zadovoljan što je i konj izdržao.

Sad je, po tvrdom putu, sve išlo lakše i brže. Bez ikakvih smetnji marševali su više od jednog sata. Izlazeći na raskršnicu gdje se odvajao put koji je izvodio na Papuk vidjeli su kolonu od nekoliko seljaćkih kola sa teškim ranjenicima. To je bilo upravo ono što su tražili. Priključili su im i kola s djecom, srećni što njihov

napor nije bio uzaludan. Tako su djeca otišla na Papuk, u kakvu-takvu bezbjednost, a četa prema koti zvanoj Gradina.

OTPOR NADMOĆNIJIM VLASOVcima

Prvog maja 1944. Drugi bataljon Brodske brigade, u kome se nalazila četa »Ernest Telman,« bio je na položajima iznad ceste Voćin - Slavonska Požega. Taj dan je protekao relativno mirno, jer se neprijatelj nije javljao puna dva dana. Neke jedinice su uoči toga dana pripremile drva za paljenje prvomajske logorske vatre, ali su komande to energično spriječile, ne dopuštajući ni najmanje opuštanje.

Da su komande bile u pravu, vidjelo se već sutradan. Toga dana neprijatelj je neprekidno dovlačio pojačanja i koncentrisao snage u okolnim selima. Zbog toga je i u partizanskim jedinicama došlo do novih pomjeranja. Četa »Ernest Telman« izvučena je u predio Krševina, gdje će prihvatiti dio bataljona kada dođe do povlačenja.

Sljedećeg dana, u četiri sata ujutro, došlo je do prvog borbenog dodira s vlasovcima. Nešto kasnije, iza njih, nastupale su i ustaše. U toku tog dana još jedanput su, radi nasilnog izviđanja, ijedni i drugi napali na partizanske položaje.

U srijedu, 4. maja, bilo je prilično hladno za to doba godine. Od ranog jutra partizani su očekivali višestruko jačeg neprijatelja. Oko devet časova u daljini su zagrmjeli topovi. Bila je to vatrena artiljerijska priprema za napad, koji su borci dočekali u improvizovanim zaklonima. Petnaest minuta je zemlja podrhtavala od eksplozija, što nije bilo lako izdržati, čak i onda kad pogoci nisu bili precizni.

Oglasili su se i minobacači, a onda je krenula pješadija i sve se »zakuvalo«. Bataljon se održao na položaju sve do podneva, kad se počelo osjećati da mu ponestaje municija. Puškomitraljesci su se oglašavali sve kraćim rafalima, a borci s puškama samo onda kad su bili sigurni u pogodak. Iskusni neprijateljevi oficiri su to primijetili i obilno koristili. Oni na pojedinim pravcima isturaju i do trideset puškomitraljeza i desetak minobacača. Taj isti prostor partizani zatvaraju sa tri, najviše četiri puškomitraljeza i eventualno jednim minobacačem. Ostvarujući takvu vatrenu nadmoć, nep-

rijatelj je na nekoliko mjesta potisnuo partizanske snage. Vlasovci, opijeni alkoholom i podsticani od oficira, jurišali su bjesomučno, bez obzira na gubitke. U takvoj situaciji i borbu je uvedena i četa »Ernest Telman«, koja je do tada bila u rezervi. Telmanovci su hrabro krenuli da izvrše još jedan zadatak. I izvršili su ga. Njihov napad je bio tako iznenađan, da su uz podršku ostalih jedinica, vlasovce odbacili nekih stotinjak metara.

Pometnja vlasovaca i njihovo neznatno povlačenje trajalo je vrlo kratko, jer je njihova vatrena nadmoć bila nenadmašna. Na jedan metak partizana odgovarali su sa svojih stotinu. Uvođenjem u borbu njemačke partizanske čete, angažovane su i posljednje rezerve - kako bataljonske, tako i brigadne. Na drugoj strani, vlasovci su uvodili stalno svježije snage kako bi se što prije dokopali dominirajućih položaja.

Posebne brige telmanovcima su zadavali neprijateljevi snajperisti, koji su uočavali svaki pokret boraca, a posebno kurira. Upućene poruke, uputstva i naredjenja često nisu stizala do onih kojima su bila namijenjena. Dejstvo snajperista prvi je otkrio komesar čete Johan Andelfinger. Shvatio je to u trenutku kad mu je metak probušio kapu. Tada je izdvojio najbolje strijelce, među kojima i puškomitraljesca Klause. Oni su na sve sumnjive tačke ispalili po nekoliko metaka i tako smirili snajperiste.

U poslijepodnevnim satima bataljoni su počeli povlačenje. Pali su položaji na kosi Volujak, a onda i koti 754. Kad je pao i trigonometar 856, jedinicama je preostalo samo da se preko visova Krševine i Velikog Javorinka, zaobilaznim manevrom, prebace preko ceste Pakrac - selo Kamensko, na Psunj.

Približavala se noć. Uviđajući da su se partizanske snage povukle, a možda i zbog izbijanja na liniju dnevnog zadatka, neprijatelj je zauzeo dominantne visove i nije išao dalje. Još za vidjela, otpočeli su da se ukopavaju. Tu su namjeravali da dočekaju slijedeće jutro.

Četa »Ernest Telman« prva se povukla i prihvatila ostatak bataljona, a ovaj je zatim pomogao da se povući ku i čete koje su držale okolne položaje.

Na pravcu povlačenja telmanovci su slučajno naišli na grupu vlasovaca i razbili je. Krenuli su u potjeru za njima, ali su uvidjeli da je to pogrešan potez i da će samo izgubiti vrijeme, pa su odustali od gonjenja. Tada

56 je komanda čete donijela čudnu odluku: umjesto da se

četa vrati i sustigne ostale jedinice, krenula je bližim pravcem, što joj se osvetilo.

Zaštićeni šumom, išli su nešto manje od jednog sata, a onda se drveće prorijedilo. Prešli su jedan brežuljak preko koga ih je vodila uska staza obrasla gustim žbunjem. Staza se završavala na jednom proplanaku. Tu su, sasvim iznenada, naletjeli na neprijateljeve automatičare. Na njihovu sreću, i automatičari su bili iznenađeni pa nisu odmah zauzeli položaj. Iako zbunjeni tim neočekivanim susretom, i jedni i drugi su uspjeli da ispale po nekoliko rafala, a onda je počela borba prsa u prsa. Okršaj je bio silovit. Ni na jednoj strani niko nije odstupio. Telmanovci su bili brojniji i svi kao jedan energično napadali. U vrhu napada bili su najснаžniji. Automatičari su brzo bili razbijeni. Na poprištu borbe ostalo ih je više od polovine, ali uz njih i šest telmanovaca. Među poginulima je i bolničarka Irma. Ostala je zgrčena nad ranjenim drugom. Bilo je očito da su je ubili u trenutku dok je pomagala ranjeniku koga su također dotukli. Irma je bila druga bolničarka koju je četa izgubila.

Irmu je voljela cijela četa. Ta djevojka nije znala za odmor i svuda je stizala. Izvlačila je ranjenike sa najugroženijih mjesta, a mnogi od njih izdahnuili su na njenim rukama. Njihove poruke Irma je nosila do Ravne gore, do kote 856, gdje je zauvijek ostala.

Za gonjenje automatičara nije bilo vremena. Postajala je vjerovatnoća da im je neprijatelj već uputio pomoć. Telmanovci su zato pokupili ranjenike i požurili da stignu ostale jedinice koje su već ulazile u selo Donji Čaglić. Nakon nekoliko stotina metara prihvatili su ih borci jedne čete iz njihovog bataljona. Oni su im pomogli oko ranjenika, prenijeli ih do sela, a odatle ih uputili dalje konjskim zapregama.

Uskoro iza toga sustigli su ostale jedinice, prešli rijeku Ilovu i produžili u Moslavinu. Sitna kiša natapala im je ionako mokru odjeću. Kad su ulazili u selo Bršljanicu već je uveliko ovladala noć. Tu je za četvrtu »Ernest Telman« bio kraj neprijateljske ofanzive. U borbaма koje je četa tih dana vodila poginulo je šest boraca, a sedmorica su ranjena. U isto vrijeme telmanovci su izbacili iz stroja preko trideset vlasovaca.

U vrijeme borbi protiv vlasovaca telmanovci su komentarisali: »Ovdje kod nas kao daje izokrenut istočni front: Rusi se bore na strani Hitlera, a mi protiv njega...«

Dobre smještajne mogućnosti i izvanredan prijem na koji su naišli u Moslavini pomogli su jedinicama da se brzo srede i odmire. U Moslavini će Brodska brigada, a s njom i telmanovci ostati do sredine jula. Zatim će se četa »Ernest Telman« opet izdvojiti i pridodati štabu korpusa, od koga će dobivati zadatke. Četom sada rukovode komandir Johan Mašah i komesar Fric Jung.

Relativno mirovanje u Moslavini Omogućilo je življi politički i kulturno prosvjetni rad. Ratna situacija nagovještavala je skoriju pobjedu. Drugi front je otvoren, Crvena armija je u ofanzivi, a tu su i uspjesi Narodnooslobodilačke vojske širom Jugoslavije. Sve to nudilo je obilje tema. Održavane su često i priredbe - uglavnom u selima gdje su bar dan-dva boravili. Uz recitacije i pjesme u programu su redovno izvodili jedan skeč u kome je izgovarana samo jedna rečenica, pa su ga razumjeli i oni koji ne znaju njemački jezik. Ukratko prepričan, taj skeč je ovako izgledao: jedan visoki gospodin, sa velikim stomakom, kreće pozornicom, a u susret mu dolazi radnik s čekićem u ruci. Njih dvojica se sudaraju i radnik padne. Zatim dolazi seljak sa srpom. I on u sudaru pada. Kad se to dogodi i intelektualcu, kapitalista se podsmijeva njihovoj nemoći i na pozornici se šepuri svojom snagom. Za to vrijeme intelektualac ustaje i pokretima ruku zove radnika i seljaka da zajednički obore kapitalistu. To i čine. Seljak diže srp. Radnik ukršta čekić sa srpom, a intelektualac ispod srpa i čekića pruža stisnutu pesnicu i uzvikuje: »Samo slogom radnika, seljaka i poštene inteligencije može se pobijediti svaki neprijatelj«.

U to vrijeme se kod mnogih boraca probudila nada da je kraj rata i da su mir i sloboda na dohvat ruke. Takva ubjeđenja imala su i svoju negativnu stranu. Došlo je do nekog lakog opuštanja, borci su manje pazili na uštedu municije, a bilo je i potcjenjivanja neprijatelja, koji je, po mišljenju mnogih, »već bio na izdisaju«. Ljudi su izbjegavali da kopaju zaklone, a nisu htjeli da nose ni vojničke ašovčiće. Komanda čete je zahtijevala |if da se prikupljaju i nose ašovčići, kojih je bilo po oslobođenim selima, a do kojih se moglo doći i nakon svake borbe. O tome su razgovarali i na partijskim i na skojevskim sastancima, a najveću upornost ispoljio je komesar čete Fridrih Jung. Tu naviku stekao je u Moslavini, u Drugoj moslavačkoj brigadi, koja je često vodila borbe i u ravničarskim krajevima. Međutim, malo

je bilo onih koji su bili voljni da se opterećuju takvim »suvišnim« stvarima.

Pojava opuštanja ipak nije uzela ozbiljnije razmjere. Telmanovci su i dalje ostali u borbenom stroju.

FAŠIZAM UMIRE - SLOBODA SE RAĐA

Poslije nepunu godinu dana postojanja brojno stanje čete osjetno se smanjilo. O tome najbolje govori podatak daje četa krajem juna 1944. imala ukupno 28 boraca. Uzimajući u obzir i popune, utvrđeno je da je dvije trećine telmanovaca palo na bojištima Slavonije. Zbog toga komanda čete i dalje šalje pisma Štabu šestog korpusa sa zahtjevom da se četa popuni novim borcima njemačke narodnosti koji se nalaze u slavonskim jedinicama.

Iako to, iz više razloga, nije bilo lako ostvariti, komandir Johan Mašah i politički komesar Fric Jung bili su uporni. U pismu upućenom 26. juna oni nabrajaju poimenično Nijemce koje znaju. Tako su u tom pismu navedeni: Đuro Lasinger iz artiljerijskog divizionara Šestog korpusa, Jakob Štok iz Glavnog ureda ratne dopisne službe za Slavoniju, Antun Acinger, upravnik partizanske pilane u selu Kamensko, Franc Handiah iz partizanske pošte u selu Zvečevu i Štajninger, precizni mehaničar, radnik u Vojno-tehničkoj radionici za područje Nova Gradiška, kome nisu znali ime. Oni mole da se, uz te nabrojene partizane, pronađu i pošalju i drugi za koje nema podataka, pa čak i oni kojima je samo jedan od roditelja njemačke narodnosti.

Idućeg dana, komanda čete ponovo se obraća štabu korpusa još jednim pismom koje citiramo u cjelini

*Njemački bataljon
»Ernest Telman«
Broj: službeno
27. VI 1944.*

Štabu VI korpusa NOV i POH

Položaj

Izveštava se naslov da su nam upućena tri druga iz 28. udarne divizije te izjavljuju, da se u istoj diviziji nalazi još drugova i drugarica njemačke narodnosti, ali su se deklarirali kao Hrvati, te na taj način izbjegli stupanje u njemačku jedinicu.

Molimo stoga da ponovo uputite naređenje pomenutoj diviziji, da upute ovoj jedinici sve drugove koji nose njemačka imena bez obzira da li su se izjavili Nijemcima ili ne.

Ujedno se izvještava naslov da smo prema naređenju naslova tražili drugove Miler Stjepana, Ringel Frantu i Fon Đuru, svi iz R. D. S. (Ratna dopisna služba, primjedba autora) Našice-Valpovo koji su izjavili da se njih ne tangira pomenuto naređenje. Molimo da ih se uputi u sastav njemačke jedinice.

Sadašnje brojno stanje iznaša 28 drugova.

*

Fašizam umire - sloboda se rađa!

Komesar
Fritz. Jung

Komandir
Johan Maschah

Kako se iz pisma vidi, umjesto uobičajenog partizanskog pozdrava »Smrt fašizmu - Sloboda narodu«, komanda njemačke partizanske čete, samoinicijativno i u saglasnosti sa štabom korpusa, zaključivala je pisma pozdravom: »*Fašizam umire - Sloboda se rađa!*« Vidi se, takođe, da u zaglavlju pisma stoje: *Njemački partizanski bataljon »Ernest Telman«*, kako je to, godinu dana ranije, bilo rečeno u Odluci o formiranju čete »... da se sve učini da četa preraste u bataljon«. Na žalost, za razliku od ostalih jedinica, četa je imala veće gubitke nego što je bio priliv novih boraca. Ništa nije pomoglo ni to što su u nju doveli borce iz mješovitih njemačko-hrvatskih ili njemačko-mađarskih porodica, pa i boraca i rukovodilaca srpske, odnosno hrvatske narodnosti, koji su ponešto znali njemački jezik.

Posljednjeg dana juna, štab šestog korpusa naređuje komandi ratne dopisne službe da uputi navedena tri druga. Miler i Ringel su došli u četvu, a Đuro Fon nije. On se radije vratio u svoju staru jedinicu i s njom u oktobru učestvovao u oslobođenju Beograda. Mjesec dana kasnije poginuo je u Bosni, nedaleko od Zvonika.

U Slavoniji je još bilo boraca njemačke narodnosti. Pojedinci se nisu odazivali na pozive koji su kasnije uslijedili. Neki od njih su bili na rukovodećim položajima pa njihove jedinice nisu htjele da ih upute. Pojedinci, iako im je mjesto bilo u ovoj četi, nerado su joj se priključivali. Poštujući princip dobrovoljnosti, ni jedan štab ni komanda nisu upotrijebili autoritet niti se poslužili naredbom kojom bi borci njemačke narodnosti bili, protiv svoje volje, prekomandovani. Neki Ni-

jemci su se toliko saživjeli sa jedinicom u kojoj su do tada bili, da im je bilo teško da se uključe u novu sredinu.

Istini za volju, i pojedini komandiri četa nerado su se lišavali pojedinaca, pogotovo kad se radilo o puškomitrajescu, dobrom strijelcu ili desetaru. Cijenjeni kao hrabri i umješni borci, dobro su se osjećali u svim partizanskim jedinicama. Uz to, smatrali su da je najvažniji njihov doprinos u borbi protiv fašizma. U kojoj su jedinici - za njih je bilo nevažno.

Sredinom avgusta četa je ostala i bez komesara Junga. On se razbolio pa je upućen u partizansku bolnicu na liječenje. Na njegovo mjesto postavljen je Adam Štajnbriknar Žan, dotadašnji pomoćnik komesara čete »Ernest Telman«, koje je, opet, preuzeo Berlinac Klaus Leve.

Zbog svega toga će četa »Ernest Telman« ostati s malim brojnim stanjem koje će iznositi tek nekoliko desetina boraca.

To je vrijeme kada Crvena armija i armije zapadnih saveznika nezadrživo napreduju i kada je već svakome jasno da će zemlje antihitlerovske koalicije slaviti pobjedu. To je i vrijeme izvanrednog poleta i jačanja Narodnooslobodilačke vojske Jugoslavije i, posebno, jedinica NOV Slavonije.

Veliki uticaj na takav tok događaja u Slavoniji imao je i poziv Vrhovnog komandanta NOV i POJ od 30. avgusta 1944. godine upućen svim zavedenim slugama okupatora.

»Pozivam posljednji put«, stoji u pismu druga Tita, »sve zavedene, koji služe okupatoru i slušaju izdajnike, da se trgnu i bar u posljednjim momentima donekle isprave svoj zločin prema narodu«.

Nakon ovog poziva jedinice u Slavoniji silno su ojačale pa su dejstva premještena na sjever, podravsku ravnicu i sve bliže desnoj obali rijeke Drave - prema mađarskoj granici.

Uz ostale jedinice NOV Hrvatske je i četa »Ernest Telman«. O borbama koje je četa vodila u ljeto 1944. nema mnogo pisanih podataka. Zna se samo daje bila u pokretima po Podravini i Posavini i daje i ona učestvovala u mnogobrojnim zasjedama i akcijama obezbjeđenja žetve i u prikupljanju žita.

U vrijeme tih akcija, nedaleko od sela Grabarja, poginula je i Hilda, najmlađi član porodice Majer. Imala je tada tek dvadeset godina.

Početak oktobra četa je u bližoj i daljoj okolini Slavanskog Broda, a u novembru je zabilježena i jedna od njenih posljednjih borbi.

Držeći položaje na izlazu iz Tijesnog Bogaza, dvadesetak kilometara udaljenog od Slavonske Požege, telmanovci su izdržali nekoliko ustaških uzastopnih juriša i povukli se tek kad im je nestalo municije.

U toj borbi teško je ranjen desetar Franc, Bio je u takvom stanju da su svi mislili da je mrtav. Ustaše su ga našle i pošto su otkrile da je Nijemac, nisu se usudile da ga ubiju. Ukazali su mu prvu pomoć, otpremili ga u Slavonsku Požegu i predali Nijemcima. Ovi su ga smjestili u bolnicu gdje je liječen zajedno sa ranjenicima iz domobranskih i ustaških jedinica. Nakon desetak dana došao je jedan njemački oficir i počeo da ga ispituje, ali je otišao nezadovoljan, jer Franc nije bio sposoban da odgovara. Tri dana kasnije došao je opet i dugo ga ispitivao. Prestao je tek na insistiranje ljekara, ali je opet navraćao i ispitivao ga.

Franca su liječili duže od mjesec dana, sve do napada slavonskih partizana na grad. Osjetivši da će uporište pasti, ustaše su svoje ranjenike prebacile u centar grada. Franca nisu dirali - on je bio u nadležnosti Nijemaca.

Kad su partizani upali u bolnicu i vidjeli da su u njoj samo civilna lica, nisu ni zalazili u sve prostorije. Franc je bio na spratu, nepokretan, i nije mogao da se javi. To je učinio neko od bolesnika pa je Franc odmah otpremljen u partizansku bolnicu na Papuku. Smješten je do Branka Skorupana, takođe ranjenika s kojim je ranije bio u istoj jedinici.

Poslije nekoliko dana otpremljen je u savezničku bolnicu u Grumu Apoliji, kod Barija, u Italiji. Tamo je liječen više od godinu dana, a u Jugoslaviju je vraćen krajem 1945. ili početkom 1946. godine, ali nikad nije potpuno ozdravio.

Iako brojčano oslabljena, četa je izvršavala svoje zadatke kao da je u punom sastavu. Međutim, u podravskoj ravnici bitno su se izmijenili uslovi ratovanja. Jedinice su bile daleko od ranijih baza i terena koji su im nudili obilje zaklona i skloništa. A ovdje, duboko u ravnici, kopali su rovove punog profila u kojima su ostajali, često puta u vodi i blatu, više dana neprekidno. Predaha nije bilo ni noću. Artiljerijska bombardovanja bila su česta i dugotrajna. Sve to iznuravalo je i one najprekaljenije.

U takvoj situaciji najteže je bilo borcima čete »Ernest Telman«, upravo zbog njenog brojnog stanja koje je bilo neuporedivo manje u odnosu na ostale čete.

Suočen s ovakvom situacijom, Glavni štab Hrvatske naredio je da se njemačka partizanska četa »Ernest Telman« popuni novim borcima, a po potrebi i rukovodiocima i da od tada nosi numeraciju kao i ostale čete. Depeša je napisana 4. novembra, a od 14. novembra 1944. godine četa »Ernest Telman« prestala je da postoji. Tog dana u njoj je bilo još svega 5-6 boraca iz njenog prvog stroja u Slatinskom Drenovcu, 15. avgusta 1943. godine.

Od boraca čete, koji su iz Slatinskog Drenovca krenuli na ovaj časni put gotovo svi su postali članovi KPJ ili SKOJ-a. Uostalom, većina njih je u partizane i došla s klasnim opredjeljenjem.

Za njih se sa sigurnošću može reći da im ratna sreća nije bila naklonjena. Ginuli su i onda kad se tome niko nije nadao. Niko se nije pokolebao, izdao ili dezerтираo. Bili su razbijani, otcjepljivani, opkoljavani, ali su se poslije svake borbe opet okupljali. Ni jedan od četiri komandira ove čete, ni u jednom svom izvještanju, uz podatke o poginulima i ranjenima, nije mogao da napiše da je neko nestao. Na poprištima borbi ostajali su samo oni koji su ginuli. Neprijatelj se nije mogao pohvaliti da je nekog telmanovca živog zarobio ili da mu se neko od njih predao.

Bilaje to četa hrabrih. Njeni borci su po narodnosti bili Nijemci, po ubjeđenju komunisti, a po opredeljenju borci protivnici fašističkog mraka. Ostali su to i u najtežim trenucima.

RAT JE PREŽIVJELA SAMO MAJKA ADELA

Porodica sestara Majer je priča za sebe.

Otac Samuel, rođen u radničkom naselju u Ilijašu, kraj Sarajeva, sa navršenih dvadeset godina zaposlio se u tvornici vagona u Slavonskom Brodu kao mašinbravar. Te godine se oženio, a slijedeće godine supruga Adelaje donijela na svijet prvu kćerku - Emiliju. Te 1922. godine Samuel je sindikalni povjerenik u Tvornici vagona i jedan od organizatora čuvenog štrajka u njoj, pa je zbog toga pod stalnom prismotrom policije. O tome Đuro Salaj u svojim sjećanjima piše: »Uz povremene konsultacije s Đurom Đakovićem i nekim ko-

Samuel Majer, istaknuti predratni komunista u Slavonskom Brodu, ubijen je u logoru Jasenovac 5. februara 1942.

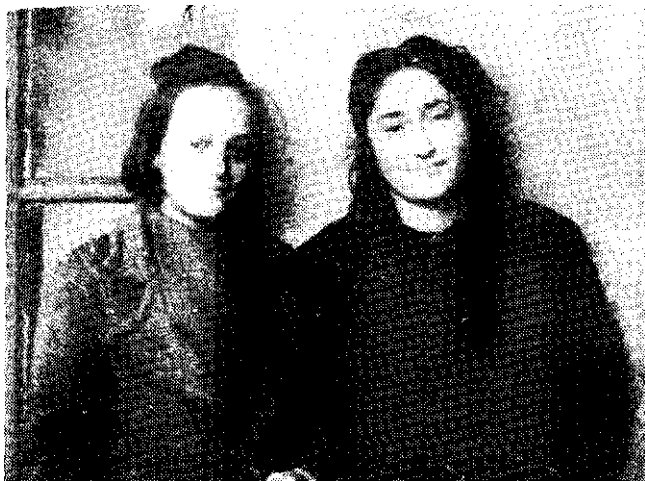
- munistima u Tvornici vagona, među kojima se osobito isticao Majer, uspjeti smo nakon 4-5 mjeseci rada stvoriti jaku grupu koja je uspjela, nasuprot ranijim prilikama, sada ostvariti apsolutni utjecaj u Tvornici vagona«.

Samuelova druga kćerka Hilda rođena je iste godine kad je Samuel postao član mjesne organizacije Nezavisne radničke partije u Slavonskom Brodu. Tri go-

dine kasnije (1927), mjesna organizacija KP Jugoslavije U Slavonskom Brodu izabrala ga je za delegata Četvrtog kongresa KPJ, održanog 1928. godine u Drezdenu.

Iako pod prismotrom policijskih organa, Samuel je uspio preći jugoslovensko-austrijsku granicu da bi učestvovao u radu Kongresa Paritje. U povratku, zbog nekih partijskih, propagandnih materijala, koje je policija kod njega otkrila, odmah je uhapšen. Nakon deset mjeseci istrage i mučenja po zatvorima osuđen je na deset godina i tri mjeseca robije.

Hilda (lijevo) i Emilija Majer pred polazak za Beograd, gdje su radile i čekale da im se otac vrati sa robije

Izdržavajući kaznu u Lepoglavi i Sremskoj Mitrovici u grupi 96 političkih osuđenika »prvog odjela«, upoznao se sa Mošom Pijade, sa kojim je stalno bio do 1939. tj. do izlaska iz kaznionice. Sjećajući se tih godina, njegova životna saputnica Adela je pričala:

»Negdje 1936. ili 1937. godine, prilikom mjesečnih posjeta mome mužu, upoznala sam familiju Moše Pijade i njega lično. Od tada smo uvijek skupa dolazili u posjetu, jer sam se ja tada po partijskoj vezi preselila u Beograd i tamo bila sve do njegovog izlaska iz zatvo-

ra. Moje dvije kćeri Ema i Hilda bile su već djevojke i aktivno su radile u omladinskom pokretu, tako da su već 1939. i 1940. postale članovi SKOJ-a Sjeme koje je moj muž posijao nicalo je. Ja sam od 1937. godine uključena u pokret, radila sam čak i u sindikalnim organizacijama među ženama, iako nisam bila zaposlena. Tada se radilo u »trojkama«, poznavala sam još samo dva druga na vezi, kako se u slučaju provale ne bi organizacija mogla uništiti.«

Dok im je otac robijao u Lepoglavi i Sremskoj Mitrovici Emilija i mlađa joj sestra Hilda završile su osnovnu školu i izučile pletački, odnosno krojački zant. Idući tragom svoga oca, obje su se uključivale u napredni omladinski pokret. Od 1937. do 1939. godine, zajedno sa majkom Adelom, borave u Beogradu i povremenim radom i uz pomoć Partije uspijevaju da se održe sve do 1939, kad im se otac vratio sa robije.

Po dolasku u Beograd Samuelu je dozvoljeno da tu ostane svega 48 sati, te stoga odlazi u Zagreb, odakle ga, zbog učešća u demonstracijama, hapse i protjeruju u njegovo rodno mjesto Ilijaš. Kako je tamo već bio brisan iz svih zavičajnih knjiga, to su mu vlasti dozvolile da se nastani u Sijekovcu kod Bosanskog Broda i ograničili mu kretanje samo na bližu okolinu.

Nakon kratkotrajnog aprilskog rata 1941. i uspostavljanja ustaške Nezavisne Države Hrvatske, porodica Majer odbija da se učlani u novoformirani Dojče Manšaft (Njemačku skupinu - bivši Kulturbund) i tako navlači bijes ustaške policije. Prvi je na udaru Samuel. Ustaška policija hapsi ga u Slavonskom Brodu 23. decembra 1941, a 5. februara 1942. sproveden je u koncentracioni logor Jasenovac, gdje je ubijen.

Poslije ubistva Samuela, Adela Majer sa kćerkama ostaje u Sijekovcu. One aktivno rade za narodnooslobodilački pokret, a Emilija postaje član KPJ sa nepunih dvadeset godina.

Kako su pod stalnom prismotrom ustaških doušnika, u prvoj polovini 1943. skojevske organizacije Bosanskog i Slavanskog Broda organizuju im bezbjedno prebacivanje na slobodnu teritoriju. Bila je to prva od tri grupe skojevaca koje su u to vrijeme prebačene na slobodnu teritoriju. Tako je iz Slavanskog Broda otišla skojevska grupa gimnazije, a zatim i skojevci iz Osječke ulice.

*Adela Majer sa kćerkama Hildom (lijevo) i Emilijom, učesnice
NOP od 1941. godine. Rat je preživjela samo Adela.*

Majka Adela, koja je tada imala četrdeset godina, raspoređena je u krojačku radionicu na Papuku, gdje se istakla samoprijegornim radom. Svjesna velikih potreba za odjećom, nastojala je da što više učini. Tako je uspijevala da svakodnevno sašije po deset košulja, a nekoliko puta i više. Koliki je tu napor bio potreban, govori podatak da su dotad najbolje radnice uspijevale da sašiju najviše osam košulja na dan.

Emilija je, nakon kratkotrajne obuke na sanitetskom kursu, raspoređena u Prvi bataljion Diljskog odreda. U isti bataljion, ali u drugu četvu, raspoređena je i njena sestra Hilda. Nudili su joj da, kao krojačica, ide na rad u krojačku partizansku radionicu, ali je ona to odbila. Nije htjela da se odvaja od sestre Eme, i štab je popustio. Tako su bile često zajedno. Sve do borbe s žandarmima u selu Sikirevcima u kojoj je učestvovao bataljion bez voda u kome je bila raspoređena Ema. U toj borbi, koja se odigrala u drugoj dekadi avgusta 1943, bataljion je izvojevao sjajnu pobjedu, likvidirao nekoliko bunkera i oslobodio selo. Bolničarka Ema se tu istakla u spasavanju ranjenih partizana.

Kad se Ema s bataljionom vratila u logor, u šumi Živčane, nije zatekla Hildu. Ona je, zajedno s vodom i drugim bataljionom, otišla u noćnu akciju u kojoj je prvi put oslobođeno selo Gorjani, nedaleko od Dakova.

U međuvremenu stigao je i poziv borcima njemačke narodnosti da se javljaju zbog odlaska u četvu »Ernest Telman«. Ne čekajući sestru, Ema se istog dana javila u štab odreda, ali su je ovdje zadržali dok i Hilda nije stigla. Priključila im se i Barica Bertreger, iz Novog Sada, pa su sve tri sa vodičem, upućene u štab korpusa, gdje su se okupljali i ostali Nijemci koji su odlazili u njemačku partizansku četvu.

Ema je u novoformiranoj četvi dobila ulogu bolničarke. Dužnost je obavljala sa puno pažnje pa su je svi cijenili i pomagali joj.

Pod kišom smrtonosnih metaka spasavala je ranjenike - sve do novembarske bitke, na cesti Podravska Slatina - Našice, gdje je, u sudaru s tenkovima, zauvijek ostala.

O hrabrosti njene sestre Hilde komesar Dvanaeste divizije, Otmar Kreačić je zapisao:

»Nalazili smo se u zasjedi kod sela Grabarja. Nakon izvjesnog vremena naišli su Čerkezi. Otpočela je borba. Drugarica Hilda izletjela je iz zaklona i spazivši neprijateljskog mitraljesca uputila se prema njemu. Mitraljezac je, primijetivši nas, otvorio vatru, no uprkos toga Hilda nije legla niti uzela zaklon, već je iz stojećeg stava pucala na njega, pozivajući drugove da što snažnije udare na bandu. Poslije nekoliko ispaljenih hitaca Hilda je bila pogođena smrtonosnim neprijateljevim tanetom«.

Od porodice Majer, rat je preživjela jedino majka Adela. Nakon oslobođenja zemlje vratila se u selo Sijekovac i tu je ostala sve do svoje smrti. U njenoj kući, u kojoj je živjela duže od pet decenija, otvoriće se zavičajni muzej.

BERLINAC KLAUS JE ZAVOLIO JUGOSLAVIJU

Dobar dio svog ratnog partizanskog puta Klaus Leve je proveo u četi »Ernest Telman« - od septembra 1943. do novembra 1944. godine. Svi su ga znali kao vrsnog puškomitraljesca, ali i kao borca politički aktivnog. Posebno se osjećao ponosnim kad je postao član Partije i uvijek se trudio da to opravda političkim radom.

Bio je vojnik Vermahta od prvih dana drugog svjetskog rata, a u Jugoslaviju je došao četrdeset prve godine. Imao je tu žalosnu sudbinu da bude u Kragujevcu oktobra te iste godine, u vrijeme masovnog pokolja ljudi. Ne krijući ni od koga daje tamo bio, Klaus je taj događaj doživio na svoj, poseban način. O tome je on autoru ove knjige pričao:

»Određen sam u grupu za hapšenje. Naređeno nam je da hapsimo odrasle muškarce, jer su to sve banditi. Ušao sam u jednu kuću i zatekao starijeg gospodina sa lijepo odnjegovanom bradom. Zaključio sam u sebi da taj čovjek, po izgledu i ponašanju, ne može biti bandit i ostavio sam ga u kući. U drugoj zgradi zatekao sam preplašenog mladića. Zar je to bandit? - pitao sam se. Kakve to bandite ja treba da gonim i šta je to uopšte bandit u ovoj zemlji? Ostavio sam i njega u kući i izašao na ulicu gdje je već bilo mnogo ljudi koje su vojnici vodili na sabirna mjesta...«

Klaus je tu našao načina da izbjegne da učestvuje u onom najgorem. Taj događaj je u stvari bio odlučujući u njegovom konačnom opredjeljenju, ali su okolnosti bile takve da je tek poslije kapitulacije Italije, u Dalmaciji, mogao da prebjegne u partizane.

Poslije rasfomiranja njemačke čete Klaus je pridodao Štabu šestog korpusa i unaprijeđen u čin potporučnika. Sa jedinicama je stigao do Koruške, gdje je bio prevodilac u Komisiji za razgraničenje. Po sjećanju general-potpukovnika Duke Balenovića, Klaus je već tada bio toliko saživljen sa svojom sredinom, da se gotovo osjećao Jugoslovenom. Desilo se da je, u žučnoj

Berlinac Klaus Leve, potporučnik JA, svoj prvi orden zaslužio je u borbama za oslobodenje Podravske slatine

raspravi sa jednim članom komisije, Klaus zaboravio daje on tu samo prevodilac, pa je jednog trenutka ljutito uzviknuo: »Šta vi hoćete? Pa to je naše!«

U prvim poslijeratnim mjesecima Klaus je boravio i u Beogradu, gdje je radio na osnivanju antifašističkih vijeća među njemačkim ratnim zarobljenicima.

Sredinom 1946. vratio se majci u Berlin, svoj rodni grad. I umjesto da mu se na neki način oda priznanje za učešće u antifašističkoj borbi, Klaus doživljava teš-

ke trenutke: NKVD ga odmah hapsi i osuđuje na smrt. Tu kaznu zamijeniće mu doživotnom robijom koju će izdržavati u Staljinovim logorima Brjansku i Arhangeljsku, u Sibiru. Poslije petogodišnjeg robijanja kazna mu je smanjena na petnaest godina.

Kasnih pedesetih godina, u vrijeme Hruščova, za mnoge od osuđenih, preživjelih i mrtvih, donesena su sudska rješenja o rehabilitaciji. Među njima je i Klaus. Tako se, poslije desetogodišnjeg teškog života u logorima, vratio u Berlin, gdje je saznao da mu je majka umrla. Imao je tada samo četrdeset kilograma, tako reći »koža i kost«. Potišten i razočaran, uspio je da se prebaci u SR Njemačku, gdje i danas živi i radi kao trgovački putnik.

Njegova vezanost s partizanima, svojim saborcima i Jugoslavijom je, može se reći, doživotna. On redovno dolazi u Jugoslaviju, uglavnom na Jadran, na godišnji odmor, ali i na skupove boraca Brodske brigade, u čijem sastavu je bila njegova četa. Kad je 1976. godine bio u Makarskoj, upoznao se s Rikardom Veselskim, profesorom iz Slavenskog Broda, i od njega saznao da je objavljena knjiga o Brodskoj brigadi. Klaus tada, u povratku kući, mijenja pravac, odlazi u Slavonski Brod, pronalazi predsjednika Opštinskog odbora Saveza boraca i traga za onima s kojim je nekad drugovao.

Zahvaljujući tim Klausovim dolascima u Jugoslaviju, autor ove knjige je došao u priliku da razgovara s njim. Najpotresnije je njegovo kazivanje o logoraškom životu u Sibiru koji mu je padao u toliko teže što se nije uopšte osjećao krivim.

»Tamo sam«, govorio je Klaus, »radio najteže poslove po strašnoj zimi. Ishrana je bila jako loša, za jelo smo najčešće imali čorbu od repe. Spavali smo u grupama, na slamaricama po kojima su vrvjeli milioni stjenica. Prvih pet godina izdržao sam, a kad sam toliko omršavio da sam se jedva kretao, zapazila me je logorska ljekarka Nataša, pa me je zadržala u ambulanti. Pošto sam se malo oporavio, molila je logorsku komandu da ostanem na ispomoći u ambulanti, što su oni odobrili. Brzo sam se oporavljao i kad sam izgledao sposoban za teške radove, jedan od nadzornika me je ponovo odvuкао na radilište. Nakon nešto više od godine dana ljekarka Nataša, i sama logorašica, ponovo me je dovela u ambulantu... Deset godina sam ostao u Sibiru i iz dana u dan gledao smrti u oči.«

Klausova sjećanja na partizane i Jugoslaviju mnogo su vedrija i radosnija. Pamti mnoge ljude, spominje ih po imenu i srećan je kad nekoga od njih može da vidi. Voli da oživljava dane partizanovanja, da priča o četi, brigadi, narodu Slavonije, svom puškomitraljezu, da prepričava zgode i nezgode, da spomene one kojih više nema.

Pričao je Klaus i o svom stanu u Njemačkoj u kojem živi. Kaže da je uređen tako da ga u njemu sve podsjeća na Jugoslaviju - slike, knjige, mnogo raznih predmeta, među kojima su i poslijeratni suveniri koje je kao turist donosio iz Jugoslavije. Sve ga to, kaže, podsjeća na zemlju koju je zavolio prije toliko godina.

Takav je Klaus Leve, čovjek koji je u uniformi Vermahta shvatio šta je nacizam i kome je partizanska borba u Jugoslavije ukazala na smisao života.

OSTALA SU I NEKA PITANJA

O njemačkoj partizanskoj četi mali je broj izvornih podataka, a još manje preživjelih svjedoka. Otuda u ovim zapisima nije moglo biti sve rešeno. U stroju ove čete bilo je mnogo više onih koje bi trebalo spomenuti, baš kao i borbi, o kojima nema podataka.

Izučavao sam i širu dokumentaciju, anketirao gotovo sve preživjele borce iz stroja u Slatinskom Drenovcu i, neposredno iza toga, njihove saborce, one koji su o četi nešto znali. Značajnu pomoć pružili su mi Mato Tomšić iz Slavonske Orahovice, Jerko Dražić i Stjepan Rem, ujak braće Kaucman, obojica iz Slavonskog Broda, te Jusuf Mlivić iz Bosanskog Broda. Pomogli su mi i penzionisani oficiri JNA Antun Šulc, Borac iz Zagreba, Blagoje Zabrdac, ratni komandir voda i Stevo Petković, ratni komandir čete »Ernest Telman«, obojica iz Beograda.

Četa je imala dinamičan put i velike gubitke. Očekivalo se da o njoj najviše kažu komesar i komandir - Muker i Pihler. Oni su, međutim, u četi bili svega tri-četiri mjeseca, a drugi još i manje - bilo zbog toga što su ranjavani ili što su poginuli. Roditelji braće Kaucman, Helena i Hans, znali su svaku pojedinost o pogibiji svojih sinova - Ota i Ervina, ali o četi i njenim borcima gotovo ništa. Zbog toga mnogi od boraca nisu ni spomenuti, iako to uveliko zaslužuju. Nekima sam saznao samo ime ili nadimak.

U istraživanjima sam se ograničio samo na one Nijemce koji su se u njoj nalazili u stroju na dan formiranja ili su stigli u prvih stotinu dana njenog postojanja.

Prvi komandir čete Rudolf Vaupotiš ranjen je u selu Vrhovci Gradski, februara 1944. i upućen u partizansku bolnicu gdje je, izgleda, ostao do kraja rata. U četu se više nije vratio, a ni u neku drugu partizansku jedinicu u Slavoniji. Prema nekim sjećanjima prve godine iza rata proveo je u Zagrebu - na liječenju. Od zadobijenih rana, međutim, nikad se nije oporavio.

Johan Mašah bio je na čelu voda punih deset mjeseci, a onda je postao komandir čete. Nakon oslobođenja živio je u selu Bedekovčini, kraj Zagreba.

Za Adama Štajnbriknera Žana, zamjenika komesara čete, bilo je tvrdnji da je, uz Pihlera, i on učesnik španskog građanskog rata i da otud nosi nadimak Žan. Međutim, njegovog imena nema ni u jednom pregledu boraca iz Španije. Nakon odlaska Fridriha Junga, političkog komesara čete »Ernest Telman«, Adam je preuzeo njegovu dužnost i na njoj se zadržao sve do njenog rasformiranja, novembra 1944. Preživio je rat i ostao da živi u Slavoniji.

Ostaje i pitanje ko su Andreas Somer, Georg Volk, Supek, Seltshofer? Za njih se ne zna ni šta su ni odakle su.

Gertruda i Franc Hartman odselili su se da žive u Austriji, ali su ostale nepoznanice: da li su bili Nijemci (folksidojčeri) iz Slavonije ili Austrijanci, a onda i da li su bili brat i sestra ili bračni par?

O deseterima iz prvih dana čete Vilhelmu Mileru, Hajnrihu Šmitu i Francu takođe se malo zna.

Ostaće tajna kako su se na našem tlu obreli, borili i poginuli Elzašanin Karlo, Prus Kenig i Austrijanac Kurt. Kurta su drugovi zapamtili po tome što je često pričao o svojoj domovini, Beču, motociklu, a naročito o djevojkama iz tvornice u kojoj je radio. Borci su znali da je u tim pričama bilo i pretjerivanja, ali su ga rado slušali. Ne zna se ni koje njegov zemljak, koga su zvali Tirolac i koji je poginuo u zoru 18. decembra 1943. godine. Bila mu je to prva borba u četi »Ernest Telman«.

Prema nejasnim sjećanjima nekih telmanovaca, u četi su bila i dva borca iz Kutjeva kojima se znaju samo

prezimana - Švajger i Tiler. Zna se da su preživjeli rat, ali se ne zna gdje su živjeli.

Ko je bio Robert, o kome mnogo godina kasnije deda Muker piše: »Četa je zanoćila u selu Goveđe Polje. Na straži je Robert.

Bila je mjesečina paje na dosta velikoj udaljenosti ugledao konjanika koji se približavao kući u kojoj je bila smještena četa. Pustio gaje na dvadesetak koraka, a onda odsječno uzviknuo: »Stoj ko ide«! Jahač se naglo zaustavio, bacio naglavce u šikaru i pobjegao«.

Slučaj je rasvijetljen tek ujutro Konjanik je došao po svog konja. Bio je to komesar neke jedinice kome Muker nije upamtio ime. Dolazio je iz obližnjeg Uljanika, u kome su mu rekli da je u Goveđem Polju neka partizanska jedinica, ali kad je čuo ono »halt, ver ist das! (Stoj, ko je to!), uplašio se i pobjegao. Naime, Robert je bio prebjeglica iz neke njemačke jedinice i tada još nije znao ni riječi srpskohrvatskog jezika, paje nesretnog komesara i pitao na njemčakom jeziku.

Kakva je sudbina Bete Štumberger, studentkinje filozofije iz Slavenskog Broda? Članovi njene porodice bili su na različitim frontovima - Beta u partizanima, brat u nekoj jedinici Vermahta, a jedan stric ili ujak joj je bio učesnik u španskom građanskom ratu. Beta je preživjela tragični novembar 1943. i od tada o njoj ni traga ni glasa.

Malo se zna i o bolničarki Irmi koja je poginula u trenutku kad je pružala pomoć ranejnom drugu. O Barici Bertreger zna se samo toliko daje u četu »Ernest Telman« došla sa sestrama Majer. I više ništa.

Ostaće nerasvijetljen i lik berberina Cuncike. U partizane je došao, kako je on to tvrdio, da umre u slobodnim slavanskim šumama. Bio je tuberkulozni bolesnik i ljekari su mu davali svega nekoliko mjeseci života. Pomiren s tim, napustio je grad u kome je dotad radio i otišao u partizane. U četi je obavljao sve zadatke, kao i ostali, a u slobodnim časovima je brijač i šišao svoje drugove. Za nekoliko mjeseci vidno se popravio. Živeći u prirodi i uz relativno dobru ishranu, kakva je bila u Slavoniji, potisnuo je bolest. Godinu dana kasnije, na Ravnoj gori, u šali je govorio: »Zdrav sam k'o slavonski hrast«. Od tada mu se gubi trag. Da lije preživio Ravnu goru, rat? Kako mu je ime, prezime...?

Rat je završen, ali će dugo biti oživljavaan u mnogim sjećanjima. Najduže ćemo se sjećati onih koji su pali u mnogobrojnim borbama. Kroz četvrtu »Ernest Telman« prošlo je više od stotinu boraca, a o tome kako su se borili najbolje govori podatak da je tek svaki deseti preživio rat.

S A D R Ž A J

	Strana
Umjesto uvoda	5
Formiranje njemačke partizanske čete	7
Prve akcije i brojčano jačanje čete	15
Borbe s ustašama	26
Neravnopravna borba u ravnici	33
Iz akcije u akciju	36
Počasni plotuni nisu ispaljeni	42
Kod Podravske Slatine	49
Otpor nadmoćnijim vlasovcima	55
Fašizam umire - sloboda se rađa	59
Rat je preživjela samo majka Adela	63
Berlinac Klaus je zavolio Jugoslaviju	69
Ostala su i neka pitanja	72